

ЗВІТ

про результати дослідження ринку банківських послуг у контексті порушення принципу конкурентного нейтралітету шляхом прийняття законодавчих та нормативно-правових актів, якими банки державного сектору наділяються виключними правами на надання банківських послуг в окремих сегментах ринку банківських послуг

**Схвалено
Антимонопольним комітетом
України
22 жовтня 2020 року
протокол № 65**

2020 рік

ЗМІСТ

№ п/п		
	Передмова	5 – 6
	Вступ.....	7 – 8
1.	Нормативно-правове регулювання діяльності банків.....	9
1.1.	Загальні засади створення банків.....	9 – 12
1.2.	Вимоги до платоспроможності банків.....	13
1.3.	Гарантування вкладів фізичних осіб у разі неплатоспроможності банків.....	13 – 14
1.4.	Окремі інструменти регулювання ринку банківських послуг.....	14 – 15
1.5.	Світовий досвід діяльності державних банків.....	15 – 17
2.	Надання банківських послуг.....	18
2.1.	Сутність та види банківських послуг	18 – 19
2.2.	Поточні банківські рахунки: різновиди та характерні особливості.....	19 – 21
2.3.	Умови обслуговування поточних рахунків, відкритих у банках державного сектору.....	21 – 22
2.4.	Умови обслуговування поточних та вкладних (депозитних) рахунків юридичних осіб банками, у яких відсутня державна частка	22 – 23
2.5.	Кількісні та вартісні показники ринку банківських послуг.....	23 – 24
2.6.	Бар'єри розвитку конкуренції у сфері банківського обслуговування окремих сегментів ринку банківських послуг.....	25 – 26
3.	Бар'єри розвитку конкуренції у сфері банківського обслуговування поточних рахунків окремих груп фізичних осіб.....	27
3.1.	Обслуговування поточних рахунків для виплати пенсій військовим пенсіонерам.....	27 – 28
3.2.	Обслуговування поточних рахунків для виплати соціальної допомоги внутрішньо переміщеним особам.....	28 – 29
3.3.	Обслуговування поточних рахунків для виплати житлових субсидій та пільг на оплату житлово-комунальних послуг у грошовій безготівковій формі.....	30 – 32

3.4.	Обслуговування поточних рахунків для виплати грошової компенсації за належні жилі приміщення для окремих категорій осіб.....	32 – 33
4.	Бар'єри розвитку конкуренції у сфері банківського обслуговування поточних рахунків окремих груп юридичних осіб.....	34
4.1.	Обслуговування поточних рахунків ринку електричної енергії.....	34 – 36
4.2.	Обслуговування поточних рахунків, відкритих для розрахунків теплопостачальних та теплогенеруючих компаній з постачальником природного газу, на якого покладені спеціальні обов'язки.....	36 – 37
4.3.	Обслуговування поточних рахунків, відкритих для розрахунків за інвестиційними програмами у сферах теплопостачання, централізованого водопостачання та водовідведення.....	38 – 39
4.4.	Обслуговування поточних рахунків, відкритих для розрахунків споживачів із газопостачальними підприємствами за спожитий природний газ.....	39 – 40
4.5.	Обслуговування поточних рахунків, відкритих для розміщення власних надходжень коштів державних і комунальних вищих навчальних закладів, отриманих як плата за послуги, що надаються ними згідно з основною діяльністю, благодійні внески та гранти.....	40 – 43
4.6.	Обслуговування поточних рахунків, відкритих у банках державного сектору, для розрахунків із відшкодування частини суми кредитів, залучених на придбання матеріалів/обладнання для впровадження енергоефективних заходів.....	44 – 45
5.	Бар'єри розвитку конкуренції у сфері банківського обслуговування депозитних рахунків окремих груп юридичних осіб.....	46
5.1.	Обслуговування депозитних рахунків, відкритих у банках державного сектору, для зарахування коштів, пов'язаних із примусовим виконанням рішень.....	46 – 47
5.2.	Обслуговування депозитних рахунків, відкритих у банках державного сектору, для розміщення коштів державних і комунальних вищих і професійно-технічних закладів.....	47 – 49
5.3.	Обслуговування депозитних рахунків, відкритих у банках державного сектору, для розміщення тимчасово вільних коштів місцевих бюджетів.....	49 – 50

5.4.	Обслуговування депозитних рахунків, відкритих у банках державного сектору, для розміщення тимчасово вільних коштів єдиного казначейського рахунка та коштів валютних рахунків державного бюджету.....	50 – 52
5.5.	Обслуговування депозитних рахунків, відкритих у банках державного сектору для розміщення коштів, на які накладено арешт у справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави.....	52 – 54
6.	Вплив на ринок банківських послуг суб'єктів владних повноважень..	55
6.1.	Верховна Рада України.....	55
6.2.	Кабінет Міністрів України та Міністерство фінансів України.....	56 – 57
6.3.	Національний банк України.....	58 – 59
6.4.	Антимонопольний комітет України.....	60 – 62
	Висновки.....	63 – 69
	Пропозиції.....	70
	Додаток	

ПЕРЕДМОВА

- (1) Антимонопольним комітетом України (далі – Комітет) проведено дослідження ринку банківських послуг у контексті порушення принципу конкурентного нейтралітету шляхом прийняття законодавчих та нормативно-правових актів, якими банки державного сектору¹ наділяються виключними правами на надання банківських послуг в окремих сегментах ринку банківських послуг.
- (2) **Необхідність** проведення зазначеного дослідження пов'язана з надходженням до Комітету:
 - скарг фізичних осіб на дії публічного акціонерного товариства «Державний ощадний банк України» (далі – АТ «Ощадбанк»), які полягають у встановленні необґрунтованих цін чи інших умов надання банківських послуг, які банк надає одноосібно у зв'язку з наділенням законодавством виключними правами;
 - листів юридичних осіб щодо відповідності положенням законодавства про захист економічної конкуренції нормам законодавства, якими виключні повноваження на обслуговування окремих сегментів ринку банківських послуг надано банкам державного сектору.
- (3) **Підстава проведення дослідження.** Комітет розпочав вказане дослідження за власною ініціативою на виконання доручення Голови Комітету від 30.08.2019 № 13-01/852, керуючись пунктом 1 абзацу другого статті 15 Закону України «Про Антимонопольний комітет України», пунктом 8.1 Порядку взаємодії Центрального апарату та територіальних відділень з окремих питань, затвердженого наказом Голови Комітету № 115 від 30.12.2016, та пунктом 3.1 Положення про відділ фінансових ринків Департаменту досліджень і розслідувань ринків невиробничої сфери.
- (4) **Джерела отримання інформації:**
 - 1) Національний банк України (далі – НБУ) як орган влади, головним завданням якого є забезпечення безпеки та стабільності банківської системи;
 - 2) банківські установи, у яких відсутня державна частка;
 - 3) банки державного сектору;
 - 4) органи влади, до сфери державного управління та регулювання яких належать галузі, виключне право на обслуговування яких надано банкам державного сектору:
 - Міністерство юстиції України (далі – Мін'юст);
 - Міністерство освіти і науки України (далі – Міносвіти);
 - Міністерство соціальної політики України (далі – Мінсоцполітики);
 - Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (далі – НКРЕКП);
 - Міністерство культури, молоді та спорту України (далі – Мінкультури)²;
 - Міністерство розвитку громад та територій України (далі – Мінрегіон);
 - Міністерство енергетики та захисту довкілля України (далі – Мінекоенерго)³;
 - Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (далі – Національне агентство).

¹ Під поняттям «банки державного сектору» розуміються на 100 % державні банки та банки з державною часткою не менше 75 % статутного капіталу.

² На момент проведення дослідження. Наразі міністерство реорганізовано.

³ На момент проведення дослідження. Наразі міністерство реорганізовано.

- (5) Крім цього, для цілей дослідження Комітет звертався до Міністерства фінансів України (далі – Мінфін) як органу, відповідального за формування та реалізацію державної фінансової політики, з метою отримання інформації щодо обсягів коштів на рахунках банків державного сектору, відкритих у межах виключних повноважень на надання відповідних банківських послуг, для подальшої виплати, перерахування на рахунки одержувачів або для розміщення на депозитних рахунках, а також сум коштів комісійної винагороди, сплаченої банкам державного сектору за обслуговування відповідних рахунків.
- (6) Разом із цим запитувалась інформація щодо планів розробки та внесення на розгляд Кабінету Міністрів України проектів нормативно-правових актів, якими б пропонувалися зміни до чинного законодавства України щодо вилучення положень, якими банкам державного сектору надано виключні права на обслуговування сфер господарської діяльності, які належать до сфери державного управління та регулювання Мінфіну, або розширення переліку банків, які можуть надавати відповідні банківські послуги, банками, у яких відсутня державна частка. Однак Мінфіном відповіді Комітету надано не було.
- (7) Також Комітетом у ході дослідження були направлені запити про надання інформації до країн-членів ОЕСР, Європейського банку реконструкції та розвитку, Світового банку щодо діяльності державних банків та практик надання суб'єктам господарювання, зокрема банкам, виключних повноважень на обслуговування відповідних сегментів ринку банківських послуг.

ВСТУП

- (8) Розвинений ринок банківських послуг є невід’ємною частиною ринкової економіки та необхідною умовою для забезпечення стабільного економічного розвитку країни, підвищення її конкурентоспроможності.
- (9) В умовах конкурентного ринку банківських послуг банківські установи, з метою залучення клієнтів, отримують стимул для підвищення ефективності своєї діяльності, якості надання послуг, обслуговування тощо.
- (10) Однак на сьогодні на ринку банківських послуг склалася ситуація, за якої законодавством банкам державного сектору надано виключні повноваження на обслуговування окремих сегментів ринку банківських послуг, що може призвести до надання таким банкам переваг, які поставлять їх у привілейоване становище стосовно інших банків-конкурентів, та до ущемлення прав фізичних та юридичних осіб на вибір банківської установи для отримання відповідних банківських послуг.
- (11) Положеннями статей 13 і 42 Конституції України передбачено забезпечення захисту прав усіх суб’єктів права власності і господарювання; рівність усіх суб’єктів права власності перед законом; державний захист конкуренції у підприємницькій діяльності.
- (12) За інформацією з офіційного вебсайту НБУ, на 01.01.2018 ринок банківських послуг налічував 82 банки, на 01.01.2019 – 77 банків, на 01.10.2019 – 76 банків (за винятком неплатоспроможних банків), тобто потенційно був конкурентним, що забезпечувало можливість споживачам (юридичним та фізичним особам) обрання банку для отримання необхідних послуг, а банкам – можливість конкурувати, у тому числі за ціною послуг, умовами обслуговування, рівнем сервісу тощо.
- (13) Із вказаних банків у 4⁴ держава володіє часткою понад 75 відсотків статутного капіталу:
 - АТ «Ощадбанк»;
 - акціонерне товариство комерційний банк «ПриватБанк» (далі – АТ КБ «ПриватБанк»);
 - акціонерне товариство «Державний експортно-імпортний банк України» (далі – АТ «Укрексімбанк»);
 - ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО АКЦІОНЕРНИЙ БАНК (далі – ПАТ АБ «УКРГАЗБАНК»).
 Три з них є на сто відсотків державними в розумінні статті 7 Закону України «Про банки і банківську діяльність» (ПАТ АБ «УКРГАЗБАНК» – банк, у якому держава володіє понад 75 відсотками статутного капіталу).
- (14) **Предметом** дослідження було питання доцільності (виправданості, обґрунтованості) надання виключних повноважень на обслуговування окремих сегментів ринку банківських послуг банкам державного сектору.
- (15) **Об’єктом** дослідження були:
 - нормативно-правові акти, якими банки державного сектору наділено виключними повноваженнями на надання банківських послуг в окремих сегментах ринку банківських послуг;

⁴ ПАТ «Розрахунковий центр з обслуговування договорів на фінансових ринках» (далі – ПАТ «Розрахунковий центр») також є банком з державною часткою. Відповідно до Закону України «Про депозитарну систему» ПАТ «Розрахунковий центр» - це банк, що забезпечує здійснення грошових розрахунків за правочинами щодо цінних паперів, укладеними на фондових біржах та поза фондовою біржою, якщо проводяться розрахунки за принципом «поставка цінних паперів проти оплати». У період, охоплений дослідженням, частка держави в ПАТ «Розрахунковий центр» не перевищувала 10 %, тому вказаний банк не залучено до дослідження як банк державного сектору, <https://bank.gov.ua/ua/supervision/registration/shareholders/344443>.

– потенційна можливість надання банками, у яких відсутня державна частка, відповідних банківських послуг, виключні повноваження на надання яких сьогодні закріплено за банками державного сектору.

- (16) **Товарні межі ринку.** Банківські послуги, повноваження на надання яких законодавством закріплено за банками державного сектору, утворюють окремі ринки банківських послуг.

Враховуючи викладене, послуги банків державного сектору, які вони надають в окремих сегментах ринку банківських послуг у зв'язку з виключними повноваженнями, є окремими товарними ринками.

- (17) **Територіальні (географічні) межі ринку.** Банки державного сектору здійснюють обслуговування окремих сегментів ринку банківських послуг відповідно до наданих законодавством виключних повноважень по всій території України.

Отже, ринки банківських послуг, у межах яких банки державного сектору мають виключні повноваження на надання відповідних банківських послуг, є загальнодержавним ринком.

- (18) **Часові межі ринку.** Час, протягом якого досліджувався стан конкуренції на ринку банківських послуг, у межах якого банки державного сектору мають виключні повноваження на надання відповідних банківських послуг, є період 2017 – 2018 років та 9 місяців 2019 року.

1. НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ

- (19) Правове забезпечення встановлення структури банківської системи, економічних, організаційних і правових засад створення, діяльності, реорганізації і ліквідації банків визначено Законом України «Про банки і банківську діяльність».
- (20) Метою зазначеного Закону є правове забезпечення стабільного розвитку й діяльності банків в Україні і створення належного конкурентного середовища на фінансовому ринку, забезпечення захисту законних інтересів вкладників і клієнтів банків, створення сприятливих умов для розвитку економіки України та підтримки вітчизняного товаровиробника.

1.1. Загальні засади створення банків

- (21) Банк – юридична особа, яка на підставі банківської ліцензії має виключне право надавати банківські послуги, відомості про яку внесені до Державного реєстру банків⁵.
- (22) За приписами статті 4 Закону України «Про банки і банківську діяльність»:
 - банківська система України складається з НБУ та інших банків, а також філій іноземних банків, що створені і діють на території України відповідно до положень цього Закону та інших законів України (частина перша);
 - банк самостійно визначає напрями своєї діяльності і спеціалізацію за видами послуг (частина друга).
- (23) Особливості правового статусу, порядку створення, діяльності, реорганізації та ліквідації банків визначено банківським законодавством.
- (24) Учасниками банку можуть бути фізичні та юридичні особи, а також Держава Україна в особі Кабінету Міністрів України або уповноважених ним органів.
- (25) Засновники банку, власники істотної участі в банку та особи, які набувають або збільшують істотну участь у банку, зобов'язані відповідати вимогам НБУ, встановленим щодо ділової репутації та фінансового/майнового стану.
- (26) Юридична особа набуває статусу банку і право на здійснення банківської діяльності виключно після отримання банківської ліцензії та внесення відомостей про неї до Державного реєстру банків (зазначені дії здійснюються НБУ одночасно).
- (27) Процес набуття статусу банку і права на здійснення банківської діяльності наведено в таблиці 1.

⁵ Відповідно до частини другої статті 15 Закону України «Про банки і банківську діяльність» слово «банк» та похідні від нього дозволяється використовувати у назві лише тим юридичним особам, які зареєстровані НБУ як банк і мають банківську ліцензію.

Процес набуття статусу банку і права на здійснення банківської діяльності ⁶				
Процес створення банку	Етап 1	Етап 2	Етап 3	Етап 4
	Погодити статут з НБУ (стягується плата у розмірі 51 260 грн ⁷ за розгляд документів НБУ, НБУ приймає рішення про погодження статуту або про відмову в погодженні статуту не пізніше тримісячного строку з дня подання повного пакета документів)	Реєстрація юридичної особи (мінімальний статутний капітал на момент реєстрації - не менше 500 млн грн ⁸)	Подання документів на отримання банківської ліцензії (стягується плата у розмірі 35 890 грн ⁹ за розгляд документів НБУ, розгляд триває 2 місяці)	НБУ надає банківську ліцензію та вносить відомості до Державного реєстру банків (одночасно)

- (28) Державний банк – це банк, 100 відсотків статутного капіталу якого належить державі. Державний банк може існувати лише у формі акціонерного товариства¹⁰. Саме держава, в особі відповідного органу державної влади, є кінцевим власником банку¹¹.
- (29) Вказане має наслідком наявність певних особливостей в системі управління державним банком, які полягають у відмінностях процесів створення державних банків та банків, у яких державна частка відсутня:
- єдиним акціонером державного банку є держава. Функції з управління корпоративними правами держави в державному банку здійснює Кабінет Міністрів України. Кабінет Міністрів України також виконує функції вищого органу управління державного банку (вищий орган)¹², яким є загальні збори учасників банку, які проводяться в банках, у яких відсутня державна частка;
 - рішення вищого органу оформлюються актами Кабінету Міністрів України, проекти яких готуються і вносяться на розгляд КМУ центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної фінансової політики (Мінфіном), і не підлягають погодженню з іншими заінтересованими органами¹³.
- (30) Відмінності між банками державного сектору та банками, у яких відсутня державна частка, у поданні до НБУ документів на погодження статуту та видачу ліцензії, наведено в таблиці 2.

⁶ Закон України «Про банки та банківську діяльність», Положення про ліцензування банків, затверджене постановою Правління НБУ від 22.12.2018 № 149.

⁷ Постанова Правління Національного банку України від 12.08.2003 № 333 «Тарифи на послуги з реєстрації та ліцензування, що надаються Національним банком України» (у редакції постанови Правління Національного банку України від 01.04.2019 № 54), зареєстрованої в Міністерстві юстиції України 10 вересня 2003 р. за № 787/8108.

⁸ Згідно з частиною першою статті 31 Закону України «Про Національний банк України».

⁹ Постанова Правління Національного банку України від 12.08.2003 № 333 «Тарифи на послуги з реєстрації та ліцензування, що надаються Національним банком України» (у редакції постанови Правління Національного банку України від 01.04.2019 № 54), зареєстрована в Міністерстві юстиції України 10 вересня 2003 р. за № 787/8108.

¹⁰ Частина перша статті 7 Закону України «Про банки і банківську діяльність».

¹¹ Відповідно до Положення про ліцензування банків, затвердженого постановою Правління НБУ від 22.12.2018 № 149, - кінцевий власник банку - власник істотної участі в банку (фізична особа, юридична особа, уключаючи публічну компанію), у структурі власності якої немає інших власників істотної участі в банку, визначених відповідно до цього Положення, міжнародна фінансова установа, держава (в особі відповідного органу державної влади), територіальна громада (в особі відповідного органу місцевого самоврядування).

¹² Відповідно до частини третьої статті 7 Закону України «Про банки і банківську діяльність».

¹³ Частина п'ята статті 7 Закону України «Про банки і банківську діяльність».

Відмінності в поданні до НБУ документів на погодження статуту та видачу ліцензії ¹⁴	
Банки, у яких відсутня державна частка	Банки державного сектору
Рішення про створення банку, а саме: – рішення єдиного засновника або протокол із рішеннями зборів засновників про створення новоствореного банку, розміщення його акцій та іншими рішеннями, передбаченими нормативно-правовим актом Комісії з цінних паперів щодо реєстрації випусків акцій під час заснування акціонерних товариств, або його засвідчену копію; – договір про створення новоствореного банку (засновницький договір), що містить положення, визначені в Законі України «Про акціонерні товариства» та нормативно-правовому акті Комісії з цінних паперів щодо реєстрації випусків акцій під час заснування акціонерних товариств, або його засвідчену копію (не подається в разі заснування новоствореного банку однією особою); – рішення єдиного засновника або протокол із рішеннями установчих зборів про заснування новоствореного банку, затвердження його статуту, результатів розміщення акцій, обрання ради та правління новоствореного банку, призначення його головного бухгалтера, затвердження бізнес-плану новоствореного банку та іншими рішеннями, передбаченими нормативно-правовим актом Комісії з цінних паперів щодо реєстрації випусків акцій під час заснування акціонерних товариств, або його засвідчену копію	Копія постанови Кабінету Міністрів України про створення державного банку
Документи щодо засновників банку: – документи для ідентифікації всіх засновників новоствореного банку; – анкети кожного із засновників новоствореного банку за формою, затвердженою розпорядчим актом НБУ та розміщеною на сторінці офіційного Інтернет-представництва НБУ; – документи для оцінки ділової репутації всіх засновників новоствореного банку; – документи для оцінки фінансового/майнового стану всіх засновників новоствореного банку	Документи не подаються – НБУ не здійснює оцінку ділової репутації та фінансового стану держави ¹⁵
Документи для погодження набуття істотної участі в новоствореному банку особами, які набудуть опосередкованої істотної участі в новоствореному банку після його державної реєстрації як юридичної особи в Єдиному державному реєстрі	Документи не подаються

- (31) Кожен банк зобов'язаний створити наглядову раду, що здійснює контроль за діяльністю виконавчого органу, захист прав вкладників, інших кредиторів та учасників банку. При цьому існують певні відмінності у функціях наглядової ради державного та недержавного банків.
- (32) Відмінності в діяльності наглядових рад наведено в таблиці 3.

¹⁴ Положення про ліцензування банків, затверджене постановою Правління НБУ від 22.12.2018 № 149.

¹⁵ Випадки, у яких НБУ не здійснює оцінку ділової репутації, передбачено пунктом 87 Положення про ліцензування банків, затвердженого постановою Правління Національного банку України від 22.12.2018 № 149. Документи, які не подаються при створенні державного банку, зазначені в підпунктах 2 – 4, 6 – 9, 16 пункту 190 вказаного положення.

	Відмінності в діяльності наглядових рад	
	Державні банки ¹⁶	Банки, у яких відсутня державна частка ¹⁷
Склад	9 членів (6 незалежних, 3 призначених КМУ за поданням Президента України, Кабінету Міністрів України, профільного Комітету ВРУ, до предметів відання якого належать питання банківської діяльності)	Не менше 5 членів (з них не менше як одну третину мають складати незалежні члени)
Функції	Управління банком, контроль та регулювання діяльності виконавчого органу, захист прав вкладників, кредиторів та держави як акціонера	Здійснює контроль за діяльністю виконавчого органу, захист прав вкладників, інших кредиторів та учасників банку

- (33) Отже, наглядова рада державного банку, на відміну від ради банку, у якого відсутня державна частка, складається з незалежних членів та представників держави.
- (34) Третім ключовим органом, що забезпечує управління банком, є правління. Розбіжності у призначенні правління державного банку та банку, у якого відсутня державна частка, полягає, зокрема, у такому:
- 1) правління державного банку:
 - голова та члени правління державного банку призначаються та звільняються з посади наглядовою радою державного банку за пропозицією комітету наглядової ради державного банку з питань призначень та винагород посадовим особа;
 - кандидати на посади голови та членів правління державного банку визначаються на умовах конкурсного відбору;
 - повноваження правління державного банку, а також порядок скликання і проведення засідань, голосування і проведення засідань, голосування, прийняття і оформлення рішень правління державного банку визначаються, зокрема, статутом державного банку;
 - 2) правління банку, у якому відсутня державна частка:
 - правління банку очолює голова правління, який керує роботою правління банку та має право представляти банк без доручення;
 - голова правління банку вступає на посаду після його погодження НБУ;
 - до компетенції правління банку належить вирішення всіх питань, пов'язаних з керівництвом поточною діяльністю банку, крім питань, що належать до виключної компетенції загальних зборів учасників та ради банку.
- (35) На державний банк не поширюється обов'язок складати і виконувати річний фінансовий план відповідно до Господарського кодексу України¹⁸. При цьому державний банк не повинен надавати необґрунтовані переваги окремим клієнтам або вчиняти правочини з клієнтами на умовах, що не є поточними ринковими умовами.
- (36) Отже, банк – це юридична особа, яка відповідає вимогам, встановленим законодавством, та отримала ліцензію НБУ на надання банківських послуг.
- Між державними банками та банками, у яких відсутня державна частка, існує різниця у процесах їх створення, погодженні статуту (державні банки не подають ряд документів), призначенні органів управління (наглядової ради і правління).

¹⁶ Стаття 7 Закону України «Про банки і банківську діяльність».

¹⁷ Стаття 39 Закону України «Про банки і банківську діяльність».

¹⁸ Стаття 7 Закону України «Про банки і банківську діяльність».

1.2. Вимоги до платоспроможності банків

- (37) Банки повинні підтримувати належний рівень платоспроможності.
- (38) З метою забезпечення стабільності банківської системи НБУ встановлює для банків та кожного власника істотної участі нормативи достатності (адекватності) регулятивного капіталу, що дає можливість оцінити здатність банку своєчасно та повному обсязі розрахуватися за своїми зобов'язаннями.
- (39) Для забезпечення належного рівня платоспроможності НБУ може, зокрема, встановлювати співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів банку та його зобов'язань, норматив достатності основного капіталу, мінімальний розмір регулятивного капіталу.
- (40) За приписами статті 36 Закону України «Про банки і банківську діяльність» банки зобов'язані формувати резервний фонд на покриття непередбачених збитків по всіх статтях активів та позабалансових зобов'язаннях. Формування інших фондів та резервів банку здійснюється відповідно до нормативно-правових актів НБУ.
- (41) Разом із цим для уникнення загрози інтересам вкладників і кредиторів НБУ має право вимагати від банку збільшення розміру резервів щорічних відрахувань до них.
- (42) Банківським законодавством не встановлено різних підходів до встановлення рівня платоспроможності для банків державного сектору та банків, у яких відсутня державна частка.

1.3. Гарантування вкладів фізичних осіб у разі неплатоспроможності банків

- (43) У разі встановлення неплатоспроможності банку та його подальшої ліквідації залучається Фонд гарантування вкладів фізичних осіб (далі – Фонд).
- (44) Правові, фінансові та організаційні засади функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб, повноваження Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, порядок виплати Фондом відшкодування за вкладами, регулювання відносин між Фондом, банками, НБУ, повноваження та функції Фонду щодо виведення неплатоспроможних банків з ринку і ліквідації банків визначено Законом України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб».
- (45) За приписами статті 4 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» основним завданням Фонду є забезпечення функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків з ринку.
- (46) Як впливає з положень статті 17 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», учасниками Фонду є банки, у яких відсутня державна частка, та банки державного сектору. Участь банків у Фонді є обов'язковою, що гарантує вкладникам банків відшкодування коштів за вкладом у розмірі 200 тис. грн, у разі виведення банку з ринку.
- (47) *Разом із тим статтею 57 Закону України «Про банки і банківську діяльність» визначено, що вклади фізичних осіб Державного ощадного банку України гарантуються державою, а пунктом 6 розділу X «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» передбачено, що дія вказаного закону не поширюється на АТ «Ощадбанк», який є єдиним банком, що не входить до системи гарантування вкладів фізичних осіб.*
- (48) Банк набуває статусу учасника Фонду в день отримання ним банківської ліцензії. Протягом 30 календарних днів з дати видачі банківської ліцензії банк зобов'язаний сплатити до Фонду початковий збір у розмірі одного відсотка свого статутного капіталу.

- (49) У подальшому банки зобов'язані станом на останній робочий день кожного кварталу здійснювати нарахування регулярного збору до Фонду, розмір річної базової ставки якого становить:
- 0,5 відсотка бази нарахування в національній валюті;
 - 0,8 відсотка бази нарахування в іноземній валюті.
- (50) Базою нарахування є середньоарифметична за розрахунковий період сума щоденних балансових залишків на рахунках з обліку вкладів та відсотків за ними.
- (51) За несвоєчасну або неповну сплату зборів до Фонду банки сплачують пеню в розмірі подвійної облікової ставки НБУ від розміру неперерахованої суми за кожний день прострочення (включаючи день сплати).
- (52) Відповідно до інформації, наведеної на офіційному вебсайті Фонду, станом на:
- 01.01.2018 учасниками Фонду було 83 банки¹⁹;
 - 01.01.2019 – 77 банків²⁰;
 - 01.01.2020 – 74 банки²¹.
- Загальна сума коштів, акумульованих Фондом на 01.01.2018, становила 14,7 млрд грн, на 01.01.2019 – 14,3 млрд грн, на 01.01.2019 – 11,7 млрд грн.
- (53) Отже, система гарантування вкладів фізичних осіб – це механізм захисту прав і законних інтересів вкладників банків, зміцнення довіри до банківської системи України, стимулювання залучення коштів у банківську систему України.
- (54) Разом із цим, за чинним законодавством для АТ «Ощадбанк» участь у Фонді не є обов'язковою, чим фактично для нього створено переваги, які ставлять його у привілейоване становище стосовно інших банків, у тому числі банків державного сектору. Звільнення АТ «Ощадбанк» від обов'язку участі у Фонді не має наслідком отримання ним виключних повноважень на надання банківських послуг в окремих сегментах ринку банківських послуг, однак наділяє його окремими привілеями у вигляді відсутності необхідності здійснювати нарахування регулярного збору до Фонду.

1.4. Окремі інструменти регулювання ринку банківських послуг

- (55) Для надання окремих банківських послуг може здійснюватися відбір уповноважених банків.
- (56) Так, виключно уповноважені банки мають право на надання відповідних банківських послуг, зокрема:
- виплату пенсій, грошової допомоги та заробітної плати працівникам бюджетних установ;
 - виплату соціальної допомоги внутрішньо переміщеним особам;
 - обслуговування механізму надання субсидій та пільг на оплату житлово-комунальних послуг (у безготівковій формі);
 - обслуговування поточних рахунків, відкритих для розрахунків:
 - учасників ринку електричної енергії;
 - теплопостачальних та теплогенеруючих компаній з постачальником природного газу, на якого покладено спеціальні обов'язки;
 - за інвестиційними програмами у сферах теплопостачання, централізованого водопостачання та водовідведення;
 - споживачів з газопостачальними підприємствами за спожитий природний газ.

¹⁹ <https://www.fg.gov.ua/storage/files/zvit-pro-diyalnist-fondu-za-2017-rik.pdf>.

²⁰ <https://www.fg.gov.ua/storage/files/richnij-zvit-fgvfo-2018.pdf>.

²¹ <https://www.fg.gov.ua/storage/editor/files/richnij-zvit-fondu-2019.pdf>.

- (57) Процедура визначення уповноваженого банку може мати суттєві відмінності.
- (58) Так, в окремих випадках банк може набувати статусу уповноваженого виключно на підставі відповідного законодавчого або нормативно-правового акта Кабінету Міністрів України, зокрема така ситуація спостерігається у сферах, вказаних вище.
- (59) Одночасно, для отримання статусу «уповноваженого» в окремих випадках банк має пройти процедуру відбору. Так, через механізм відбору, передбачений Порядком відбору банків, через які здійснюється виплата пенсій, грошової допомоги та заробітної плати працівникам бюджетних установ, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 26 вересня 2001 р. № 1231 (далі – Порядок № 1231), визначаються банки, через які здійснюється виплата пенсій, грошової допомоги та заробітної плати працівникам бюджетних установ.
- (60) Мінфін на підставі надісланої банками інформації формує перелік уповноважених банків, що відповідають вимогам, встановленим Порядком № 1231.
- (61) Одержувачі відповідних виплат не обмежені у виборі з-поміж уповноважених банків для відкриття поточного рахунку на підставі договорів між уповноваженими банками та одержувачами.
- (62) Якщо банк включено до переліку уповноважених банків, це є підставою для укладення Пенсійним фондом України та Міністерством соціальної політики України договорів з таким банком щодо виплати пенсій та грошової допомоги.
- (63) Тобто, залучення банків до надання банківських послуг в окремих сегментах ринку банківських послуг може здійснюватися через механізм відбору. Наприклад, механізм відбору банків для обслуговування виплат пенсій, грошової допомоги та заробітної плати працівникам бюджетних установ фактично полягає у відповідності банку певним критеріям та готовності надавати відповідні послуги на умовах, визначених рішенням Уряду.
- (64) У період дослідження налічувалося близько 40 банків, уповноважених для обслуговування зазначених бюджетних виплат.

1.5. Світовий досвід діяльності державних банків

- (65) Інформація, наведена в дослідженні щодо публічних (державних) фінансових інституцій у Європі (2011 рік), свідчить про наступне.
- (66) Дослідженням встановлено, що серед державних фінансових установ (≥ 50 % державного контролю) визначено три основні типи завдань (місій) («заохочення», «загальні інтереси» та «географічні завдання»), які наведено в таблиці 4.

Таблиця 4

Обґрунтування завдань державних банків					
Місія (завдання) заохочення		Завдання загального інтересу		Географічно орієнтовані завдання	
Пом'якшення негативного впливу зовнішніх факторів	Подолання інформаційної асиметрії	Підвищення позитивного впливу зовнішніх факторів	Компенсація неадекватності приватного сектору	Запобігання витоку капіталу з бідніших до багатіших регіонів	Фінансовий розвиток

- (67) Виконання зазначених завдань полягає в такому:

1) **завдання заохочення** – спрямовані на усунення недоліків ринку та заповнення прогалин, в яких приватний сектор не веде господарської діяльності. Подібна діяльність є високоспеціалізованою, чіткою та легко впізнаваною (наприклад

відображається в назві установи (Житло, Земля, Гарантія чи Розвиток) і поширюється на чітко окреслений регіон). Підтримуючи економічний розвиток та створення робочих місць, банки із завданнями заохочення заповнюють прогалину в економіці, фінансуючи проекти, якими комерційні компанії нехтують із різних причин, зокрема, коли залучаються малі та середні підприємства;

2) **завдання загального інтересу** – спрямовані на доповнення традиційного ринкового фінансування для досягнення соціально значущих результатів. Такі фінансові установи спеціалізуються або на інвестиціях у соціально важливі, але фінансово неприбуткові сфери, або на компенсацію неліквідних проєктів, які дають лише довгострокову віддачу, шляхом стимулювання інвестицій. Прикладом діяльності таких державних фінансових установ є, зокрема, підтримка сільського господарства, просування туризму та фінансування освіти, інфраструктури та/або сталого розвитку;

3) **географічно орієнтовані завдання** – переважно обслуговування конкретної географічної області (наприклад, муніципальні кредитні банки, регіональні банки, місцеві ощадні каси). Одним із позитивних ефектів діяльності таких установ може бути протидія відтоку капіталу з регіону, що може мати місце в разі наявності в банку можливості фінансувати діяльність у регіоні з вищим рівнем розвитку (відповідно за більш високими ставками). Географічно орієнтовані завдання мають дві головні характеристики:

- універсальна послуга – для забезпечення доступу до банківських послуг держава забезпечує наявність достатньої кількості банківських відділень на території, де комерційні банки вважають надання фінансових послуг не вигідним;
- фінансове включення – тобто залучення максимально широкого кола споживачів (у тому числі шляхом пропонування додаткових фінансових інструментів, зокрема надання позик під заставу майна).

- (68) Отже, якщо надання відповідної послуги на вільному ринку є неефективним, державні органи можуть втрутитися шляхом створення державного банку та використання його як інструменту розвитку тих сфер, де це є економічно доцільним та ефективним.
- (69) Країни-члени ОЕСР повідомили наступне.
- (70) Конку rentне відомство Грузії повідомило, що у Грузії немає банків державного сектору. Галузевим регулятором є Національний банк Грузії. Крім цього, зазначено, що на сьогодні виконання закону про конкуренцію у врегульованих секторах економіки не належить до компетенції конкурентного відомства Грузії. У галузевих законах (наприклад, у Законі Грузії «Про комерційні банки», «Про електронні комунікації» тощо) містяться положення про конкуренцію, які застосовуються галузевим регулятором (Національний банк Грузії, Національна комісія по регулюванню енергетики та водопостачання Грузії та Національна комісія з комунікацій).
- (71) Болгарське конкурентне відомство зазначило, що болгарське законодавство не розмежовує банки за їх формою власності, державні банки у Болгарії відсутні. Разом із цим Болгарське конкурентне відомство повідомило, що лише Болгарський банк розвитку може вважатися державним, але вказаний банк є винятком, оскільки основною метою його створення є підтримка малих та середніх підприємств.
- (72) Угорське конкурентне відомство повідомило, що підставою для надання державою виключних прав може бути принцип врахування інтересів суспільства. Саме тому іноді уряди можуть приймати свідомі рішення відступити від принципів конкурентного нейтралітету по відношенню до державних підприємств. У різних державах суспільні інтереси значним чином різняться та мають різні форми. Такі принципи суспільного інтересу можуть включати, наприклад, зобов'язання щодо надання державних послуг, промислову політику, фінансову стабільність,

множинність засобів масової інформації, підвищення рівня зайнятості, захист навколишнього середовища, національну оборону та безпеку.

- (73) Щодо порядку зберігання бюджетних коштів у банківських установах, зокрема, в Сполучених Штатах Америки, Комітетом встановлено наступне.
- (74) Досвід Сполучених Штатів Америки свідчить, що в деяких випадках державні органи федерального рівня в США мають змогу (згідно з федеральним законодавством) розміщувати кошти федерального бюджету на рахунках приватних фінансових установ, що виступають як депозитарії цих коштів на основі договорів про забезпечення та вимог до заставних операцій. Ці процедури не передбачають регулювання з точки зору конкурентного законодавства та спрямовані на забезпечення безпечного та надійного зберігання коштів.
- (75) Крім того, існують процедури Казначейства США щодо зберігання коштів Уряду США поза рахунками Казначейства, але виключно з метою їх збереження та без огляду на конкурентне законодавство. Так, кошти, які Федеральна торгова комісія компенсує (гроші, стягнуті з порушників конкурентного законодавства на користь потерпілих сторін), не підпадають під зазначені процедури та можуть зберігатись на рахунках приватних фінансових установ, коли потрапляють у розпорядження Федеральної торгової комісії, оскільки технічно не є бюджетними коштами Федеральної торгової комісії.
- (76) Органи влади окремих штатів США можуть розміщувати свої кошти на депозитних рахунках приватних банків.

2. НАДАННЯ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ

2.1. Сутність та види банківських послуг

- (77) Право на надання банківських послуг відповідно до законодавства має виключно банк.
- На підставі банківської ліцензії банк має право здійснювати банківську діяльність шляхом надання банківських послуг, до яких належать:
- 1) залучення у вклади (депозити) коштів та банківських металів від необмеженого кола юридичних і фізичних осіб;
 - 2) відкриття та ведення поточних рахунків клієнтів, у тому числі у банківських металах, та рахунків умовного зберігання (ескроу)²²;
 - 3) розміщення залучених у вклади (депозити), у тому числі на поточні рахунки, коштів та банківських металів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик.
- (78) З метою забезпечення конкуренції у банківській системі банки повинні утримуватися від:
- укладення договорів та умов надання банківських послуг, які можуть призвести до обмеження конкуренції;
 - встановлення процентних ставок та комісійних винагород на рівні нижче собівартості банківських послуг у цьому банку;
 - практики недобросовісної конкуренції під час надання банківських послуг²³.
- (79) Клієнти мають право відкривати рахунки в будь-яких банках України відповідно до власного вибору для забезпечення своєї господарської/підприємницької/інвестиційної/незалежної професійної діяльності, яка не пов'язана з підприємницькою, і власних потреб.
- (80) Банк не має права відмовити у відкритті рахунку, вчинення відповідних операцій за яким передбачено законом, установчими документами банку та наданою йому ліцензією, крім випадків, коли банк не має можливості прийняти на банківське обслуговування або якщо така відмова допускається законом або банківськими правилами.
- (81) При цьому, існує два ключові види банківських рахунків²⁴:
- вкладний (депозитний) рахунок - рахунок, що відкривається банком клієнту на договірній основі для зберігання грошей, які передаються клієнтом банку в управління на встановлений строк або без зазначення такого строку під визначений процент (дохід) і підлягають поверненню клієнту відповідно до законодавства України та умов договору;
 - поточний рахунок – рахунок, що відкривається банком клієнту на договірній основі для зберігання грошей і здійснення розрахунково-касових операцій за допомогою платіжних інструментів відповідно до умов договору та вимог законодавства України.
- (82) Банки на підставі банківської ліцензії надають послуги з кредитування.

²² Рахунок умовного зберігання (ескроу) – рахунок, що відкривається банком клієнту на договірній основі для зарахування на рахунок коштів та перерахування їх особі (особам), вказаній (вказаним) клієнтом (бенефіціару або бенефіціарам), або повернення таких коштів клієнту за настання підстав, передбачених договором (підпункт 7.1.2¹ пункту 7.1 статті 7 Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні»).

²³ Стаття 53 Закону України «Про банки і банківську діяльність».

²⁴ Підпункти 3 і 6 пункту 3 Інструкції про порядок відкриття і закриття рахунків клієнтів банків та кореспондентських рахунків банків - резидентів і нерезидентів, затвердженої постановою Правління Національного банку України від 12.11.2003 № 492 (у редакції постанови Правління Національного банку України від 01.04.2019 № 356).

- (83) Банківський кредит – будь-яке зобов'язання банку надати певну суму грошей, будь-яка гарантія, будь-яке зобов'язання придбати право вимоги боргу, будь-яке продовження строку погашення боргу, яке надано в обмін на зобов'язання боржника щодо повернення заборгованої суми, а також на зобов'язання на сплату процентів та інших зборів з такої суми²⁵.
- (84) Відповідно до законодавства виключно банки державного сектору здійснюють, зокрема:
– пільгове кредитування для будівництва або придбання житла (разом з органами влади та органами місцевого самоврядування)²⁶;
– кредитування для впровадження заходів у сфері енергоефективності та енергозбереження²⁷.
- (85) Банківське законодавство також передбачає здійснення банками інших операцій, зокрема надання гарантій, які передбачають їх виконання у грошовій формі, які за своєю природою належать до кредитних операцій²⁸.
- (86) Гарантія – спосіб забезпечення виконання зобов'язань, відповідно до якого банк-гарант бере на себе грошове зобов'язання перед бенефіціаром сплатити кошти в разі настання гарантійного випадку²⁹.
- (87) На сьогодні законодавством банкам державного сектору надані виключні повноваження для надання фінансових гарантій, які надають право на автоматичне бюджетне відшкодування податку на додану вартість платникам такого податку³⁰.
- (88) Отже, на підставі ліцензії банк має право здійснювати банківську діяльність шляхом надання банківських послуг. Загальний для всіх банків порядок надання банківських послуг, зокрема відкриття та закриття поточних і вкладних (депозитних) рахунків, врегульовано банківським законодавством.

2.2. Поточні банківські рахунки: різновиди та характерні особливості

- (89) Поряд з виключними повноваженнями банків державного сектору на обслуговування окремих сегментів ринку банківських послуг законодавчими актами також може передбачатися відкриття поточних рахунків із спеціальним режимом використання для здійснення відповідних розрахунків, який полягає в особливому порядку користування розміщеними на них коштами.
- (90) Загальний порядок відкриття банками поточних рахунків клієнта, до яких належать і поточні рахунки із спеціальним режимом використання, регулюється розділами III, IV та VII Інструкції про порядок відкриття і закриття рахунків клієнтів банків та кореспондентських рахунків банків – резидентів і нерезидентів, затвердженої постановою Правління Національного банку України від 12.11.2003 № 492 (у редакції постанови Правління Національного банку України від 01.04.2019 № 356) (далі – Інструкція № 492).

²⁵ Стаття 2 Закону України «Про банки і банківську діяльність».

²⁶ Стаття 17 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб».

²⁷ Постанова Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2011 р. № 1056 «Деякі питання використання коштів у сфері енергоефективності та енергозбереження».

²⁸ Пункт 2 частини першої статті 49 Закону України «Про банки і банківську діяльність».

²⁹ Постанова Правління Національного банку України від 15.12.2004 № 639 «Про затвердження Положення про порядок здійснення банками операцій за гарантіями в національній та іноземних валютах».

³⁰ Постанова Кабінету Міністрів України від 29 липня 2015 р. № 538 «Про затвердження переліку банків, отримання фінансової гарантії яких надає право на автоматичне бюджетне відшкодування податку на додану вартість платникам такого податку». Вказана постанова розроблена на виконання пункту 200.19 статті 200 Податкового кодексу України, який на сьогодні виключено (у зв'язку із набранням чинності Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо покращення інвестиційного клімату в Україні»). Разом із цим постанова Кабінету Міністрів України від 29 липня 2015 р. № 835 наразі є чинною.

- (91) Разом із цим законами України та нормативно-правовими актами Кабінету Міністрів України можуть визначатися випадки, у яких є необхідним відкриття поточних рахунків із спеціальним режимом використання, перелік банків, у яких відкриваються вказані рахунки та встановлюватися механізм здійснення розрахунків.
- (92) Тобто, банк, який отримав банківську ліцензію на здійснення банківських операцій, має право відкривати поточні рахунки, у тому числі із спеціальним режимом використання.
- (93) Сфери, для яких є характерним відкриття в банках державного сектору поточних рахунків із спеціальним режимом використання, із зазначенням суми комісійної винагороди, сплаченої за їх обслуговування в період, охоплений дослідженням, наведено на рисунку 2.1.

Рис. 2.1. Сфери, для яких характерним є відкриття поточних рахунків із спеціальним режимом використання

- (94) За інформацією банків, у яких відсутня державна частка, та професійних об'єднань учасників ринку банківських послуг, об'єктивні підстави, які унеможливають обслуговування банками, у яких відсутня державна частка, рахунків із спеціальним режимом використання, – відсутні. Банківські установи, у яких відсутня державна частка, мають необхідний функціонал для обслуговування поточних рахунків із спеціальним режимом використання.
- (95) Отже, банки, у яких відсутня державна частка, обмежені в доступі до обслуговування вказаних рахунків у зв'язку із прийняттям законодавчих та нормативно-правових актів, якими таке право отримали виключно банки державного сектору.

- (96) Сьогодні законодавчими та нормативно-правовими актами передбачено відкриття рахунків із спеціальним режимом використання для здійснення суб'єктами господарювання розрахунків банками державного сектору в таких сферах:
- здійснення розрахунків учасників ринку електричної енергії³¹;
 - здійснення розрахунків теплопостачальних та теплогенеруючих компаній з постачальником природного газу, на якого покладено спеціальні обов'язки³²;
 - здійснення розрахунків споживачів з газопостачальними підприємствами за спожитий природний газ³³;
 - проведення розрахунків за інвестиційними програмами у сферах теплопостачання, централізованого водопостачання та водовідведення³⁴;
 - обслуговування розрахунків, пов'язаних із забезпеченням житлом окремих категорій фізичних осіб³⁵.
- (97) Тобто, загальний порядок відкриття та обслуговування поточних рахунків, у тому числі із спеціальним режимом використання, врегульовано банківським законодавством. Спеціальним законодавством, яке наділяє банки державного сектору виключними правами на надання банківських послуг в окремих сегментах ринку банківських послуг, може передбачатися здійснення відповідних розрахунків через поточні рахунки із спеціальним режимом використання та встановлюватися механізм таких розрахунків.
- (98) Разом із цим об'єктивних підстав, які унеможливають відкриття та обслуговування вказаних рахунків в інших банках, ніж банки державного сектору, під час дослідження не виявлено.

2.3. Умови обслуговування поточних рахунків, відкритих у банках державного сектору

- (99) Умови обслуговування банками державного сектору поточних рахунків, відкритих у межах виключних повноважень на надання банківських послуг в окремих сегментах ринку банківських послуг, різняться.
- (100) Так, обслуговування банками державного сектору поточних рахунків, відкритих у межах виключних повноважень на обслуговування окремих сегментів ринку

³¹ Закон України «Про ринок електричної енергії» (а до набрання чинності цим Законом – Закон України «Про засади функціонування ринку природного газу»); постанови Кабінету Міністрів України від 5 вересня 2018 р. № 709 «Про затвердження вимог до уповноваженого банку ринку електричної енергії», від 27 лютого 2019 р. № 140 «Про визначення уповноваженого банку ринку електричної енергії».

³² Закон України «Про теплопостачання» (постанова Кабінету Міністрів України від 18 червня 2014 р. № 217 «Про затвердження Порядку розподілу коштів, що надходять на поточні рахунки із спеціальним режимом використання для проведення розрахунків з постачальником природного газу, на якого покладено спеціальні обов'язки».

³³ Закон України «Про ринок природного газу» (а до набрання чинності цим Законом – Закон України «Про засади функціонування ринку природного газу»); постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2015 р. № 792 «Про забезпечення проведення розрахунків за спожитий природний газ».

³⁴ Постанова Кабінету Міністрів України від 9 жовтня 2013 р. № 750 «Про затвердження порядків зарахування коштів на поточні рахунки із спеціальним режимом використання для проведення розрахунків за інвестиційними програмами, використання зазначених коштів і здійснення контролю за їх витрачанням у сферах теплопостачання, централізованого водопостачання та водовідведення».

³⁵ Постанови Кабінету Міністрів України від 28 березня 2018 р. № 214 «Питання забезпечення житлом деяких категорій осіб, які брали участь у бойових діях на території інших держав, а також членів їх сімей», від 19 жовтня 2016 р. № 719 «Питання забезпечення житлом деяких категорій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України, а також членів їх сімей», від 18 квітня 2018 р. № 280 «Питання забезпечення житлом внутрішньо переміщених осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України», від 20 лютого 2019 р. № 206 «Питання забезпечення житлом деяких категорій осіб, які брали участь в Революції Гідності, а також членів їх сімей».

банківських послуг, може бути платним (утримуватись комісійна винагорода) або безкоштовним.

- (101) За умови платного обслуговування відповідних рахунків розмір комісійної винагороди може визначатися відповідними нормативно-правовими актами Кабінету Міністрів України. Зокрема, такий порядок встановлено за обслуговування поточних рахунків, на які здійснюється зарахування безготівкових коштів для виплати житлових субсидій та пільг на оплату житлово-комунальних послуг.
- (102) Розмір комісійної винагороди АТ «Ощадбанк» компенсується з державного бюджету окремо від субсидій та пільг, наданих на оплату житлово-комунальних послуг.
- (103) В окремих випадках розмір комісійної винагороди передбачається умовами договору, укладеного між банком державного сектору та отримувачем відповідної послуги. Зокрема, це стосується розрахунків за інвестиційними програмами у сферах теплопостачання, централізованого водопостачання та водовідведення.
- (104) Разом із цим аналіз окремих законодавчих та нормативно-правових актів, якими банкам державного сектору надано виключні повноваження на надання банківських послуг в окремих сегментах ринку банківських послуг, свідчить про відсутність прямої норми, яка б визначала розмір та/або порядок сплати комісійної винагороди банкам державного сектору за обслуговування поточних рахунків.
- (105) Слід зазначити, що здійснюючи обслуговування окремих сегментів ринку банківських послуг без утримання комісійної винагороди (наприклад, виплати пенсій військовим пенсіонерам та грошової допомоги внутрішньо переміщеним особам), банкам державного сектору забезпечується доступ до широкого кола споживачів та можливість реалізації їм інших банківських послуг, таких як видача банківських платіжних карток та можливість отримання доходу за операціями, здійсненими з їх використанням. Зазначене підтверджує зацікавленість банків, у яких відсутня державна частка, опитаних під час дослідження, у доступі до обслуговування окремих сегментів ринку банківських послуг, право на обслуговування яких сьогодні закріплено за банками державного сектору.
- (106) Отже, умови обслуговування банками державного сектору окремих сегментів ринку банківських послуг (безкоштовно, з утриманням комісійної винагороди та її розмір) можуть визначатись умовами відповідних договорів, укладених між сторонами, або рішенням Уряду.
- (107) Забезпечуючи обслуговування відповідних розрахунків без утримання комісійної винагороди, банки державного сектору отримують доступ до значного кола споживачів та можливість отримання доходу від реалізації їм інших своїх послуг.

2.4. Умови обслуговування поточних та вкладних (депозитних) рахунків юридичних осіб банками, у яких відсутня державна частка

- (108) У ході дослідження Комітетом були проаналізовані умови обслуговування поточних та вкладних (депозитних) рахунків юридичних осіб банками, у яких відсутня державна частка.
- (109) Аналіз отриманої інформації свідчить про наступне.
- (110) Комісійна винагорода за обслуговування поточних рахунків може встановлюватися як у грошовому, так і у відсотковому вираженні.
- (111) При визначенні розміру комісійної винагороди за обслуговування поточних рахунків банки, у яких відсутня державна частка, враховують:
 - сегмент бізнесу: малий та середній бізнес і великі корпоративні клієнти;
 - вид тарифного плану. При цьому тарифи на розрахунково-касове обслуговування в межах тарифних планів можуть залежати від регіону присутності відділень банку (для

великих міст тариф вищий, ніж для малих населених пунктів). Можливе здійснення безкоштовного обслуговування поточних рахунків у межах тарифних планів;

- принципи ринкової конкурентоспроможності, прибутковості, відповідності стратегічним пріоритетам та поточним завданням банку, створення для клієнтів сприятливих умов співпраці з банком;

- валюту поточного рахунку (гривня, іноземна валюта).

(112) Разом із цим банками, у яких відсутня державна частка, при обслуговуванні поточних рахунків може стягуватися плата за:

- відкриття, закриття рахунків, переоформлення картки з ініціативи клієнта;
- виконання операцій з використання системи дистанційного банківського обслуговування;
- переказ коштів в іноземній/національній валюті;
- розрахунково-касове обслуговування, за яке також може встановлюватися щомісячна абонентська плата;
- купівлю/продаж/конверсію³⁶ іноземної валюти;
- видачу довідок та надання інших додаткових послуг банку з обслуговування поточних рахунків;
- обслуговування корпоративних платіжних карток.

(113) При встановленні розміру відсотків за вкладними (депозитними) рахунками, як і під час обслуговування поточних рахунків, банки, у яких відсутня державна частка, враховують сегмент юридичної особи: малий та середній бізнес і великі корпоративні клієнти.

(114) Під час визначення відсотків, які будуть нараховані за вкладними (депозитними) рахунками банки, у яких відсутня державна частка, враховують:

- валюту вкладу (національна або іноземна валюта);
- строк розміщення банківського вкладу (строковий чи безстроковий);
- право дострокового розірвання вкладу;
- порядок сплати відсотків (щомісячно, в кінці строку вкладу).

(115) Отже, умови обслуговування поточних та вкладних (депозитних) рахунків юридичних осіб банки, у яких відсутня державна частка, встановлюють залежно від сегменту бізнесу (малий, середній, великий корпоративний), валюти відповідного рахунку, тарифного плану поточного рахунку та умов залучення коштів на вкладний (депозитний) рахунок.

2.5. Кількісні та вартісні показники ринку банківських послуг

(116) У 2017 році на ринку банківських послуг діяло 82 банки, у 2018 році – 77 банків, на 01.10.2019 – 76 банків (за винятком неплатоспроможних).

(117) У 2017 – 2018 роках та протягом 9 місяців 2019 року із вказаних банків:

- 5 банків – це банки з державною часткою (АТ «Ощадбанк», АТ КБ «ПриватБанк», АТ «Укресімбанк», ПАТ АБ «УКРГАЗБАНК» і ПАТ «Розрахунковий центр з обслуговування договорів на фінансових ринках» (вище зазначено підстави, з яких ПАТ «Розрахунковий центр» не включено до дослідження));
- 23 банки у 2017 році належать до іноземних банківських груп, у 2018 – 21 банк, на вересень 2019 року – 21 банк;
- решта банків – це у яких відсутня державна частка (54 банки у 2017 році, 51 банк у 2018 році та 50 банків – на вересень 2019 року).

³⁶ Конверсія – обмін однієї валюти на іншу за чинним валютним курсом.

Структуру платоспроможних банків у 2017 – 2018 роках та протягом 9 місяців 2019 року наведено на рисунку 2.2.

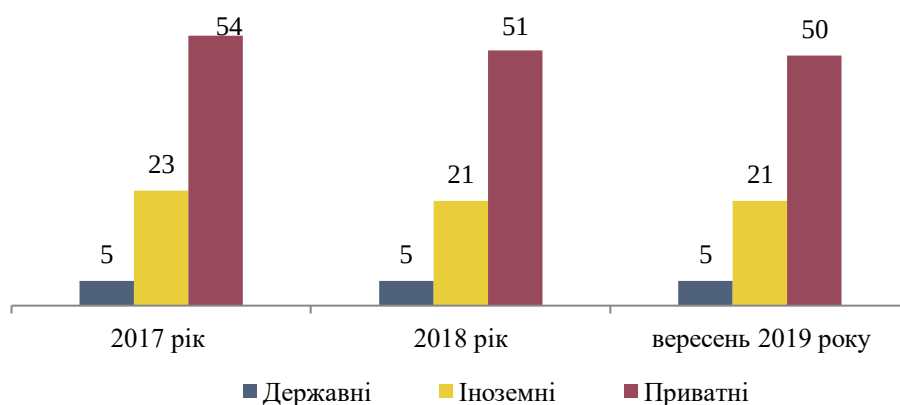

Рис. 2.2. Структура платоспроможних банків протягом 2017 – 2018 років та на вересень 2019 року

- (118) У 2017 – 2018 роках та протягом 9 місяців 2019 року частки 4-х банків державного сектору (АТ «Ощадбанк», АТ КБ «ПРИВАТБАНК», АТ «Укресімбанк», ПАТ АБ «УКРГАЗБАНК») на ринку банківських послуг становили:
- 60 % активів банківської системи;
 - 55 % депозитів, розміщених фізичними особами;
 - понад 40 % депозитів, розміщених юридичними особами;
 - 40 % кредитів, наданих фізичним та юридичним особам (кожній категорії осіб окремо).
- (119) Інформацію щодо часток 4-х банків державного сектору на ринку банківських послуг у 2017 – 2018 роках та протягом 9 місяців 2019 року наведено на рисунку 2.3.

Рис. 2.3. Частка державних банків на ринку банківських послуг у 2017 – 2018 роках та протягом 9 місяців 2019 року

- (120) У період 2017 – 2018 років та протягом 9 місяців 2019 року загальний обсяг коштів, зарахованих на охоплені дослідженням рахунки банків державного сектору, які обслуговуються ними у зв'язку з наданням законодавством виключних повноважень, становив понад 800 млрд грн.
- Сума комісійної винагороди, сплачена банкам державного сектору за обслуговування зазначених рахунків, у вказаний період, становила понад 5 000,00 тис. грн.
- (121) Отже, у період, охоплений дослідженням, на ринку банківських послуг діяло понад 70 банків, при цьому 4 банки державного сектору утримують лівову частку ринку банківських послуг за показниками активів, депозитів, розміщених фізичними та юридичними особами, і кредитів, наданих фізичним та юридичним особам.

2.6. Бар'єри розвитку конкуренції у сфері банківського обслуговування окремих сегментів ринку банківських послуг

- (122) Як було зазначено вище, законодавче визначення виключних повноважень банків державного сектору на обслуговування окремих сегментів ринку банківських послуг та фактична відсутність у споживачів (фізичних та юридичних осіб) вибору банку для отримання відповідних послуг, дає підстави вважати, що послуги банків державного сектору, які надаються ними в окремих сегментах ринку банківських послуг у зв'язку з виключними повноваженнями, мають ознаки окремих товарних ринків.
- (123) Географічні межі вказаних сегментів ринків банківських послуг є загальнодержавними, оскільки споживачі вказаних банківських послуг знаходяться в різних регіонах країни.
- (124) Відповідно до абзацу третього пункту 1.3 Методики визначення монопольного (домінуючого) становища суб'єктів господарювання на ринку, затвердженої розпорядженням Антимонопольного комітету України від 5 березня 2002 р. № 49-р, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 1 квітня 2002 р. за № 317/6605 (далі – Методика), бар'єрами вступу на ринок є обставини, що перешкоджають новим суб'єктам господарювання почати конкурувати на рівних із суб'єктами господарювання, що вже діють на певному товарному ринку.
- (125) За змістом пункту 9.3 Методики бар'єрами для вступу потенційних конкурентів на відповідний ринок є:
- обмеження за попитом, пов'язані з високою насиченістю ринку товарами (товарними групами) та низькою платоспроможністю покупців;
 - адміністративні обмеження;
 - економічні та організаційні обмеження;
 - екологічні обмеження;
 - нерозвиненість ринкової інфраструктури;
 - інші обмеження, що спричиняють суттєві витрати, необхідні для вступу на певний ринок товару (товарної групи).
- (126) Тобто, сьогодні через законодавче закріплення повноважень банків державного сектору здійснювати обслуговування окремих сегментів ринку банківських послуг, для банків, інших ніж державного сектору, створено адміністративні бар'єри в доступі до відповідних сегментів ринків банківських послуг.
- (127) Під час дослідження Комітетом проаналізовано адміністративні бар'єри розвитку конкуренції у сфері банківського обслуговування³⁷:
- 1) рахунків окремих груп фізичних осіб, а саме обслуговування поточних рахунків банками державного сектору, відкритих для виплати:
 - пенсій військовим пенсіонерам;
 - соціальної допомоги внутрішньо переміщеним особам;
 - житлових субсидій та пільг на оплату житлово-комунальних послуг у грошовій безготівковій формі;
 - грошової компенсації за належні жилі приміщення для окремих категорій осіб;

³⁷ В окремих сегментах ринку банківських послуг, які досліджувалися, визначено декілька банків державного сектору надавачами відповідних послуг. При цьому для надання банківських послуг могли бути обрані окремі з них. Відповідно банками державного сектору, не залученими до обслуговування відповідних сегментів ринку банківських послуг, інформація про обсяги коштів, зарахованих на відповідні рахунки, та обсяги комісійної винагороди, отримана за їх обслуговування, не могла бути надана. Разом із цим вказане не перешкоджало проведенню дослідження.

2) рахунків окремих груп юридичних осіб, а саме обслуговування поточних рахунків банками державного сектору, відкритих для:

- розрахунків учасників ринку електричної енергії;
- розрахунків теплопостачальних та теплогенеруючих компаній із постачальником природного газу, на якого покладені спеціальні обов'язки;
- розрахунків за інвестиційними програмами у сферах теплопостачання, централізованого водопостачання та водовідведення;
- розрахунків споживачів із газопостачальними підприємствами за спожитий природний газ;
- розміщення власних надходжень коштів державних і комунальних вищих навчальних закладів, отриманих як плата за послуги, що надаються ними згідно з основною діяльністю, благодійні внески та гранти;
- розрахунків із відшкодування частини суми кредитів, залучених на придбання матеріалів/обладнання для впровадження енергоефективних заходів;

3) депозитних рахунків окремих груп юридичних осіб, відкритих у банках державного сектору для зарахування та розміщення коштів:

- пов'язаних із примусовим виконанням рішень;
- державних і комунальних вищих і професійно-технічних закладів;
- місцевих бюджетів;
- єдиного казначейського рахунка та коштів валютних рахунків державного бюджету;
- на які накладено арешт у справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави.

3. БАР'ЄРИ РОЗВИТКУ КОНКУРЕНЦІЇ У СФЕРІ БАНКІВСЬКОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ ПОТОЧНИХ РАХУНКІВ ОКРЕМИХ ГРУП ФІЗИЧНИХ ОСІБ

3.1. Обслуговування поточних рахунків для виплати пенсій військовим пенсіонерам

Інформаційно-довідкова картка	
Суб'єкт(и), що мають привілейовані права:	АТ «Ощадбанк»
Потенційні конкуренти:	3 банки державного сектору; близько 70 банків, у яких відсутня державна частка
Ключові споживачі:	військові пенсіонери
Обсяг сегменту ринку банківських послуг:	сума коштів, передбачена для виплати пенсій військовим пенсіонерам за період 2017 – 2018 років та протягом 9 місяців 2019 року, становила 67,87 млрд грн ³⁸
Комісійна винагорода:	не стягується
Динаміка проблеми:	виключні повноваження АТ «Ощадбанк» встановлено з квітня 1992 року з прийняттям Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб». Мінсоцполітики розробляє законопроект щодо внесення змін до деяких законів України з питань пенсійного забезпечення, який передбачає у тому числі надання військовим пенсіонерам права вибору банку на отримання пенсій

- (128) Частиною другою статті 52 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» встановлено, що військовим пенсіонерам (особи, які перебували на військовій службі та мають право на пенсійне забезпечення відповідно до вказаного Закону) пенсії виплачуються органами Пенсійного фонду України через установи АТ «Ощадбанк».
- (129) Тобто, цим Законом АТ «Ощадбанк» надано виключні повноваження на виплату пенсій військовим пенсіонерам та встановлено адміністративний бар'єр входу на вказаний сегмент ринку банківських послуг для інших банків, у тому числі для інших банків державного сектору.
- (130) За наявною в Комітеті інформацією, на 01.08.2018 АТ «Ощадбанк» обслуговувало більше 600 тис. пенсійних рахунків військових пенсіонерів.
- (131) Відповідно до інформації Мінсоцполітики³⁹ сума пенсій, сплачених військовим пенсіонерам у 2017 році, становила 18,03 млрд грн, у 2018 році – 25,54 млрд грн, за 9 місяців 2019 року – 24,30 млрд грн.
- (132) *[Конфіденційна інформація суб'єкта господарювання].*
- (133) *[Містить конфіденційну інформацію суб'єкта господарювання].*
- (134) Разом із цим інші одержувачі пенсій⁴⁰ можуть у будь-який час змінити уповноважений банк, через який виплачується пенсія. Тобто, невійськові пенсіонери мають право та можливість обирати банк для отримання пенсії з переліку уповноважених банків, а також перейти на обслуговування пенсійних рахунків з однієї уповноваженої банківської установи до іншої.

³⁸ Лист Мінсоцполітики від 18.12.2019 № 21882/0/2-19/54.

³⁹ Лист Мінсоцполітики від 18.12.2019 № 21882/0/2-19/54.

⁴⁰ Особи, яким пенсію призначено відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування».

- (135) У період, охоплений дослідженням, інші одержувачі пенсій (невійськові пенсіонери) для обслуговування пенсійного рахунку могли обрати один із близько 40 уповноважених банків, у тому числі АТ «Ощадбанк».
- (136) За інформацією, наявною в Комітеті, у Мінсоцполітики з 2017 року⁴¹ розробляється законопроект щодо внесення змін до деяких законів України з питань пенсійного забезпечення, зокрема до статті 52 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб». Змінами передбачається надання права на отримання пенсії військовими пенсіонерами через установи банків або організації, що здійснюють виплату й доставку пенсій, у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. Разом із тим наразі відповідний проєкт закону не внесено на розгляд Верховної Ради України.

3.2. Обслуговування поточних рахунків для виплати соціальної допомоги внутрішньо переміщеним особам

Інформаційно-довідкова картка	
Суб'єкт(и), що мають привілейовані права:	АТ «Ощадбанк»
Потенційні конкуренти:	3 банки державного сектору; близько 70 банків, у яких відсутня державна частка
Ключові споживачі:	внутрішньо переміщені особи
Обсяг сегменту ринку банківських послуг:	сума коштів, передбачена для соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам за період 2017 – 2018 років та протягом 9 місяців 2019 року, становила 7,97 млрд грн ⁴²
Комісійна винагорода:	не стягується
Динаміка проблеми:	з прийняттям Урядом 5 листопада 2014 року відповідної постанови АТ «Ощадбанк» залишається єдиним уповноваженим банком на виплату усіх видів соціальної допомоги внутрішньо переміщеним особам. Разом із цим із серпня 2019 року внутрішньо переміщеним особам надано можливість отримання готівкових коштів і проведення безготівкових операцій через мережу установ і пристроїв інших банків на території України

- (137) Виключне право на виплату соціальної допомоги внутрішньо переміщеним особам через установи АТ «Ощадбанк» передбачено:

1) абзацом другим пункту 1 постанови Кабінету Міністрів України від 5 листопада 2014 р. № 637 «Про здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам» (із змінами), яким передбачено:

«виплата (продовження виплати) довічних державних стипендій, усіх видів соціальної допомоги та компенсацій, матеріального забезпечення та пенсій, що призначені зазначеним особам, здійснюється через рахунки та мережу установ і пристроїв акціонерного товариства «Державний ощадний банк України» з можливістю отримання готівкових коштів і проведення безготівкових операцій через мережу установ і пристроїв будь-яких банків тільки на території населених пунктів, де органи державної влади здійснюють свої повноваження в повному обсязі»;

2) пунктом 3¹ постанови Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2014 р. № 505 «Про надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для

⁴¹ Лист Мінсоцполітики від 18.12.2019 № 21882/0/2-19/54.

⁴² Лист Мінсоцполітики від 18.12.2019 № 21882/0/2-19/54.

покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг», у якому передбачено:

«визначити акціонерне товариство «Ощадбанк» уповноваженим банком, який відкриває та обслуговує поточні рахунки, на які зараховується щомісячна адресна допомога внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг».

- (138) Встановлення вказаними вище нормативно-правовими актами виключного права АТ «Ощадбанк» на відкриття та обслуговування рахунків внутрішньо переміщених осіб має наслідком встановлення адміністративного бар'єра в доступі до вказаного сегменту ринку банківських послуг для інших банків, у тому числі інших банків державного сектору.
- (139) Разом із цим із серпня 2019 року внутрішньо переміщені особи можуть отримувати готівкові кошти і проводити безготівкові операції на території України через мережу установ і пристроїв інших банків⁴³.
- (140) За інформацією з офіційного вебсайту Мінсоцполітики, взято на облік:
 - на 09.01.2018 – 1 492 100 переселенців, або 1 218 002 сім'ї з Донбасу і Криму⁴⁴;
 - на 02.01.2019 – 1 512 435 переселенців із тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей та АР Крим⁴⁵;
 - на 30.09.2019 – 1 410 511 переселенців із тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей та АР Крим⁴⁶.
- (141) Відповідно до інформації Мінсоцполітики⁴⁷ сума соціальної допомоги внутрішньо переміщеним особам у 2017 році становила 2,8 млрд грн, у 2018 році – 2,92 млрд грн, за 9 місяців 2019 року – 2,25 млрд грн.
- (142) *[Конфіденційна інформація суб'єкта господарювання].*
- (143) *[Містить конфіденційну інформацію суб'єкта господарювання].*
- (144) Також, відповідно до статті 17 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» з метою сприяння у наданні внутрішньо переміщеним особам кредитів на придбання земельних ділянок, придбання та будівництво житла органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування разом із державними банківськими установами, а також за наявності можливостей залучення міжнародної гуманітарної або благодійної допомоги, формують для внутрішньо переміщених осіб регіональні довгострокові програми з пільгового кредитування (у тому числі – іпотечного) будівництва або придбання житла.
- (145) Тобто, вказаним законом державні банківські установи наділено виключними правами на обслуговування відповідних рахунків, що має наслідком встановлення адміністративного бар'єра в доступі до зазначеного сегменту ринку банківських послуг іншим банкам.

⁴³ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/788-2019-%D0%BF#Text>.

⁴⁴ <https://www.msp.gov.ua/news/14636.html>.

⁴⁵ <https://www.msp.gov.ua/news/16534.html>.

⁴⁶ <https://www.msp.gov.ua/news/17638.html>.

⁴⁷ Згідно з листом Мінсоцполітики від 18.12.2019 № 21882/0/2-19/54.

3.3. Обслуговування поточних рахунків для виплати житлових субсидій та пільг на оплату житлово-комунальних послуг у грошовій безготівковій формі

Інформаційно-довідкова картка	
Суб'єкт(и), що мають привілейовані права:	АТ «Ощадбанк»
Потенційні конкуренти:	3 банки державного сектору; близько 70 банків, у яких відсутня державна частка
Ключові споживачі:	особи, яким призначено житлову субсидію або пільгу на оплату житлово-комунальних послуг
Обсяг сегменту ринку банківських послуг:	сума житлових субсидій на оплату житлово-комунальних послуг населенню у грошовій безготівковій формі протягом 9 місяців 2019 року становила 0,82 млрд грн ⁴⁸
Комісійна винагорода:	стягується. Розмір комісійної винагороди визначено в нормативно-правовому акті та становить 0,7 % від суми платежів
Динаміка проблеми:	наприкінці грудня 2018 року Урядом прийнято рішення, відповідно до якого АТ «Ощадбанк» визначено уповноваженим банком, який забезпечує реалізацію механізму надання житлових субсидій <u>у грошовій безготівковій формі</u> . У середині квітня 2019 року Урядом прийнято рішення, відповідно до якого АТ «Ощадбанк» визначено уповноваженим банком, який забезпечує реалізацію механізму надання пільг <u>у грошовій безготівковій формі</u> . Разом із цим із жовтня 2019 року розширено коло уповноважених банків, які забезпечують реалізацію механізму надання житлових субсидій та пільг ⁴⁹ на оплату житлово-комунальних послуг <u>у грошовій готівковій формі</u>

(146) Виключні права АТ «Ощадбанк» на безготівкове обслуговування механізму надання субсидій та пільг на оплату житлово-комунальних послуг передбачено:

1) пунктом 2 постанови Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2018 р. № 1176 «Деякі питання надання житлових субсидій населенню у грошовій формі», у якому передбачено:

«визначити уповноваженим банком, який забезпечує банківське обслуговування реалізації механізму надання житлових субсидій у грошовій безготівковій формі, акціонерне товариство «Державний ощадний банк України»;

2) пунктом 3 постанови Кабінету Міністрів України від 17.04.2019 № 373 «Деякі питання надання житлових субсидій та пільг на оплату житлово-комунальних послуг, придбання твердого палива і скрапленого газу у грошовій формі», яким передбачено:

«визначити уповноваженим банком, який забезпечує банківське обслуговування реалізації механізму надання пільг на оплату житлово-комунальних послуг у грошовій безготівковій формі, акціонерне товариство «Державний ощадний банк України».

⁴⁸ Згідно з листом Мінсоцполітики від 18.12.2019 № 21882/0/2-19/54.

⁴⁹ Аналіз положень законодавства свідчить про різницю сутності понять «пільги» і «субсидії» на оплату житлово-комунальних послуг, а саме:

пільга – це встановлені законом переваги, які надаються особі або групі осіб порівняно з іншими громадянами. Законодавством встановлені пільги для учасників бойових дій, чорнобильців, ветеранів військової служби, Героїв України, багатодітних сімей, педагогів і медиків у сільській місцевості тощо. Одним з видів пільг є знижка на оплату комунальних послуг. Наприклад, для дітей війни це мінус 25 % від суми, зазначеної в рахунку, для багатодітних сімей – мінус 50 %, для учасників бойових дій (у тому числі АТО/ООС) – мінус 75 %;

субсидія – це державна допомога в готівковій або безготівковій формі неплатоспроможним громадянам (домогосподарствам) на покриття комунальних витрат.

- (147) Отже, встановлення вказаними вище нормативно-правовими актами виключного права АТ «Ощадбанк» на відкриття та обслуговування поточних рахунків для виплати житлових субсидій та пільг на оплату житлово-комунальних послуг у грошовій безготівковій формі має наслідком встановлення адміністративного бар'єра в доступі до вказаного сегменту ринку банківських послуг для інших банків, у тому числі для інших банків державного сектору.
- (148) Відповідно до законодавства сьогодні діє два механізми одержання державної допомоги на оплату житлово-комунальних послуг:
- 1) **безготівкова монетизація** – в АТ «Ощадбанк» створюється обліковий запис одержувача житлової субсидії/пільги та відкривається рахунок, на який нараховуються кошти, а за підсумками опалювального сезону – зекономлені гроші можливо отримати у готівковій формі за підсумками опалювального періоду (раз на рік);
 - 2) **готівкова монетизація** – одержувач пільги може відкрити рахунок в одному з понад 30 уповноважених банків (або через виплатні об'єкти АТ «Укрпошта») і кожен місяць отримувати «живі» гроші.
- (149) Відповідно до інформації, наведеної на сайті Мінсоцполітики, з травня 2019 року майже 1 300 000 осіб подали заяви на отримання субсидій на оплату житлово-комунальних послуг⁵⁰. На грудень 2019 року субсидії отримували 3 300 000 домогосподарств⁵¹.
- (150) Мінсоцполітики повідомило, що протягом 9 місяців 2019 року було виплачено 0,82 млрд грн житлових субсидій на оплату житлово-комунальних послуг.
- (151) Законодавством передбачено, що управителі, об'єднання, виконавці комунальних послуг сплачують щомісяця комісійну винагороду АТ «Ощадбанк», яка передбачена відповідними договорами між управителями, об'єднаннями, виконавцями комунальних послуг та АТ «Ощадбанк», розмір якої становить 0,7 % суми платежів. При розрахунку розміру житлових субсидій, пільг на оплату житлово-комунальних послуг у грошовій безготівковій формі вони збільшуються на вказаний розмір комісійної винагороди АТ «Ощадбанк» та компенсується з бюджету⁵².
- (152) Отже, виконання функцій з банківського обслуговування реалізації механізму надання субсидій та пільг на оплату житлово-комунальних послуг у грошовій безготівковій формі надає можливість АТ «Ощадбанк» гарантовано отримувати 0,7 % суми вказаних платежів як дохід від зазначених послуг.
- (153) Міністерство соціальної політики України повідомило⁵³, що з початку запровадження механізму надання житлових субсидій у грошовій формі на оплату житлово-комунальних послуг, до Міністерства надходили листи АТ КБ «ПриватБанк» та ПАТ АБ «УКРГАЗБАНК» щодо розширення переліку уповноважених банків для реалізації відповідного механізму.
- (154) У відповідь на вказані звернення банків Мінсоцполітики повідомило про те, що:
- забезпечити контроль та адміністрування запровадження механізму надання житлових субсидій населенню у грошовій формі на початкових стадіях простіше та

⁵⁰ <https://www.msp.gov.ua/news/18020.html>.

⁵¹ <https://www.msp.gov.ua/news/18318.html>.

⁵² Положення про порядок призначення житлових субсидій, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 1995 р. № 848 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 14 серпня 2019 р. № 807) «Про спрощення порядку надання населенню субсидій для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг, придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива» та Порядок надання пільг на оплату житлово-комунальних послуг, придбання твердого палива і скрапленого газу у грошовій формі, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 17 квітня 2019 р. № 373 «Деякі питання надання житлових субсидій та пільг на оплату житлово-комунальних послуг, придбання твердого палива і скрапленого газу у грошовій формі».

⁵³ Лист Мінсоцполітики від 18.12.2019 № 21882/0/2-19/54.

ефективніше при мінімальній кількості ключових учасників процесу. Саме тому на етапі його запровадження вирішено обмежитись одним уповноваженим банком, який забезпечуватиме банківське обслуговування субсидій у грошовій формі, а АТ «Ощадбанк» – із найбільшою та найстарішою банківською мережею;

– у подальшому не виключається можливість розширення кола уповноважених банків, які забезпечуватимуть банківське обслуговування реалізації механізму надання житлових субсидій у грошовій формі.

3.4. Обслуговування поточних рахунків для виплати грошової компенсації за належні жилі приміщення для окремих категорій осіб

Інформаційно-довідкова картка	
Суб'єкт(и), що мають привілейовані права:	АТ «Ощадбанк»
Потенційні конкуренти:	3 банки державного сектору; близько 70 банків, у яких відсутня державна частка
Ключові споживачі:	особи, яким призначено виплату грошових компенсацій за належні для отримання жилі приміщення
Обсяг сегменту ринку банківських послуг:	сума коштів, передбачена для грошових компенсацій за належні для отримання жилі приміщення відповідним категоріям осіб у 2017 – 2018 роках та протягом 9 місяців 2019 року, становила 1,88 млрд грн ⁵⁴
Комісійна винагорода:	стягується
Динаміка проблеми:	Виключне право на обслуговування поточних рахунків, відкритих для виплати грошової компенсації за належні для отримання відповідними категоріями фізичних осіб жилі приміщення, передбачено рішеннями Уряду, а саме: – особам, які брали участь у бойових діях на території інших держав, а також членам їх сімей АТ «Ощадбанк», прийнятим у березні 2018 року; – особам, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України, а також членам їх сімей, прийнятим у жовтні 2016 року; – внутрішньо переміщеним особам, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України, прийнятим у квітні 2018 року; – деяким категоріям осіб, які брали участь в Революції Гідності, а також членам їх сімей, прийнятим у лютому 2019 року

(155) Статтею 48¹ Житлового кодексу Української РСР передбачено, що порядок та розмір надання громадянам грошової компенсації за належні їм для отримання жилі приміщення визначаються Кабінетом Міністрів України.

(156) **Виключні права АТ «Ощадбанк»** на обслуговування поточних рахунків із спеціальним режимом використання, відкритих для виплати грошової компенсації за належні для отримання жилі приміщення окремими категоріями фізичних осіб передбачено:

– пунктом 26 Порядку виплати грошової компенсації за належні для отримання жилі приміщення для деяких категорій осіб, які брали участь у бойових діях на території інших держав, а також членів їх сімей, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 28 березня 2018 р. № 214 «Питання забезпечення житлом деяких категорій осіб, які брали участь у бойових діях на території інших держав, а також членів їх сімей»;

⁵⁴ Листи Мінсоцполітики від 18.12.2019 № 21882/0/2-19/54 та від 12.03.2020 № 3623/0/2-20/44.

– пунктом 26 Порядку виплати грошової компенсації за належні для отримання жилі приміщення деяким категоріям осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України, а також членів їх сімей, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 19 жовтня 2016 р. № 719 «Питання забезпечення житлом деяких категорій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України, а також членів їх сімей»;

– пунктом 22 Порядку виплати грошової компенсації за належні для отримання жилі приміщення для внутрішньо переміщених осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 18 квітня 2018 р. № 280 «Питання забезпечення житлом внутрішньо переміщених осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України»;

– пункту 26 Порядку виплати грошової компенсації за належні для отримання жилі приміщення для деяких категорій осіб, які брали участь в Революції Гідності, а також членів їх сімей, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 20 лютого 2019 р. № 206 «Питання забезпечення житлом деяких категорій осіб, які брали участь в Революції Гідності, а також членів їх сімей», –

якими передбачено, що *«після отримання копії рішення комісії про призначення грошової компенсації внутрішньо переміщена особа, яка захищала незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України, звертається до відділення ПАТ «Державний ощадний банк України» із заявою про відкриття спеціального поточного рахунка».*

- (157) Тобто, надання зазначеними нормативно-правовими актами виключного права АТ «Ощадбанк» на відкриття й обслуговування поточних рахунків для виплати компенсації за належні для отримання жилі приміщення має наслідком встановлення адміністративного бар'єра в доступі до вказаного сегменту ринку банківських послуг іншим банками, у тому числі банкам державного сектору.
- (158) *[Містить конфіденційну інформацію суб'єкта господарювання].*
- (159) *[Містить конфіденційну інформацію суб'єкта господарювання].*
- (160) *[Конфіденційна інформація суб'єкта господарювання].*
- (161) *[Конфіденційна інформація суб'єкта господарювання].*
- (162) У відповідь на питання щодо планів розробки та внесення на розгляд Кабінету Міністрів України проєктів нормативно-правових актів, якими б пропонувалися зміни до чинного законодавства України щодо вилучення положень, якими банкам державного сектору надано виключні права на обслуговування поточних рахунків, на які зараховуються кошти для виплати грошової компенсації за належні для отримання жилі приміщення відповідним категоріям фізичних осіб, або розширення переліку банків, які можуть надавати відповідні банківські послуги, Мінсоцполітики інформації надано не було.

4. БАР'ЄРИ РОЗВИТКУ КОНКУРЕНЦІЇ У СФЕРІ БАНКІВСЬКОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ ПОТОЧНИХ РАХУНКІВ ОКРЕМИХ ГРУП ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

4.1. Обслуговування поточних рахунків ринку електричної енергії

Інформаційно-довідкова картка	
Суб'єкт(и), що мають привілейовані права:	з 2017 року – АТ «Ощадбанк». 3 травня 2019 року (після запровадження нової моделі ринку) - будь-який банк, у статутному капіталі якого не менше 75 відсотків акцій (часток) належать державі, та який відповідає вимогам, визначеним Урядом. 3 липня 2020 року також ПАТ КБ «УКРАЗБАНК» набув статусу уповноваженого банку ринку електричної енергії (встановлено у ході дослідження)
Потенційні конкуренти:	близько 70 банків, у яких відсутня державна частка
Ключові споживачі:	учасники ринку електричної енергії
Обсяг сегменту ринку банківських послуг:	у 2017 – 2018 роках ⁵⁵ між учасниками ринку електричної енергії здійснено розрахунки на суму 361,7 млрд грн ⁵⁶
Комісійна винагорода:	стягується
Динаміка проблеми:	поняття уповноваженого банку ринку електричної енергії передбачено Законом України «Про ринок електричної енергії», прийнятим у квітні 2017 року, та Законом України «Про електроенергетику», який діяв з 1997 по 2019 рік. У період 2017 – 2019 років за рішенням Уряду уповноваженим банком ринку електричної енергії визначено АТ «Ощадбанк». 3 травня 2019 року уповноваженим банком ринку електричної енергії може бути будь-який банк із державною часткою не менше 75 %

- (163) З 1997 року правові, економічні та організаційні засади діяльності ринку електричної енергії України та відносини, що виникали у процесі його функціонування, врегульовувалися Законом України «Про електроенергетику» (втратив чинність у зв'язку із прийняттям у квітні 2017 року Закону України «Про ринок електричної енергії»). За змістом статті 1 вказаного Закону уповноважений банк ринку електричної енергії – це визначена Кабінетом Міністрів України разом із Національним банком України банківська установа, яка обслуговує поточні рахунки із спеціальним режимом використання учасників оптового ринку електричної енергії. Уповноваженим банком ринку електричної енергії було визначено АТ «Ощадбанк».
- (164) Прийнятий у квітні 2017 року Закон України «Про ринок електричної енергії» передбачав, що *«уповноважений банк ринку електричної енергії – це будь-який державний банк, що відповідає визначеним Кабінетом Міністрів України вимогам та віднесений Кабінетом Міністрів України до переліку уповноважених банків і має право здійснювати обслуговування поточних рахунків зі спеціальним режимом використання учасників ринку»*⁵⁷ (основні положення вказаного Закону набрали чинності у 2019 році).
- (165) Постановою Кабінету Міністрів України від 05.09.2018 р. № 709 «Про затвердження вимог до уповноваженого банку ринку електричної енергії» (далі – Постанова № 709) встановлено вимоги до уповноваженого банку ринку електричної енергії, відповідно до яких уповноваженим банком ринку електричної енергії, який має право

⁵⁵ У 2019 році почала функціонувати нова модель ринку електричної енергії.

⁵⁶ Відповідно до листа НКРЕКП від 17.12.2019 № 13273/15.4/7-19.

⁵⁷ Пункт 94 частини першої статті 1 Закону України «Про ринок електричної енергії».

здійснювати обслуговування поточних рахунків із спеціальним режимом використання учасників ринку електричної енергії, **є державний банк**, що провадить свою діяльність згідно із законодавством про банки і банківську діяльність, зокрема нормативно-правовими актами Національного банку, і повинен мати:

- підрозділ з обслуговування поточних рахунків із спеціальним режимом використання учасників ринку електричної енергії;
- розгалужену мережу відокремлених підрозділів;
- внутрішньобанківську платіжну систему, яка забезпечує обслуговування рахунків з використанням системи дистанційного обслуговування;
- досвід обслуговування та кредитування енергогенеруючих компаній, енергопостачальників, оптового постачальника електричної енергії.

- (166) Постановою Кабінету Міністрів України від 27 лютого 2019 р. № 140 «Про визначення уповноваженого банку ринку електричної енергії» уповноваженим банком, який обслуговує поточні рахунки із спеціальним режимом використання ринку електричної енергії, визначено АТ «Ощадбанк».
- (167) Отже, надання вказаними законодавчими та нормативно-правовими актами АТ «Ощадбанк» виключного права на відкриття та обслуговування поточних рахунків учасників ринку електричної енергії має наслідком встановлення адміністративного бар'єра в доступі до вказаного сегменту ринку банківських послуг іншим банкам, у тому числі банкам державного сектору.
- (168) Законом України від 25.04.2019 № 2712-VIII «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення конкурентних умов виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії» змінено пункт 94 частини першої статті 1 Закону України «Про ринок електричної енергії», відповідно до яких уповноважений банк ринку електричної енергії – це будь-який банк, у статутному капіталі якого не менше 75 відсотків акцій (часток) належать державі, що відповідає визначенням Кабінетом Міністрів України вимогам та віднесений Кабінетом Міністрів України до переліку уповноважених банків і має право здійснювати обслуговування поточних рахунків із спеціальним режимом використання учасників ринку.
- (169) Постановою № 709 в редакції від 27.11.2019 передбачено, що уповноваженим банком ринку електричної енергії, який має право здійснювати обслуговування поточних рахунків із спеціальним режимом використання учасників ринку електричної енергії, **є банк, у статутному капіталі якого не менш як 75 відсотків акцій (часток) належать державі**, що провадить свою діяльність згідно із законодавством про банки і банківську діяльність, зокрема нормативно-правовими актами Національного банку, і повинен мати:
- підрозділ з обслуговування поточних рахунків із спеціальним режимом використання учасників ринку електричної енергії;
 - розгалужену мережу відокремлених підрозділів;
 - внутрішньобанківську платіжну систему, яка забезпечує обслуговування рахунків з використанням системи дистанційного обслуговування;
 - досвід обслуговування та кредитування енергогенеруючих компаній, енергопостачальників, оптового постачальника електричної енергії.
- (170) Зважаючи на зазначені вище зміни до Закону України «Про ринок електричної енергії», на думку Міністерства енергетики та захисту довкілля України, розширено перелік уповноважених банків ринку електричної енергії.
- (171) Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 8 липня 2020 року «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 27 лютого 2019 р. № 140»

уповноваженим банком ринку електричної енергії визначено також ПАТ КБ «УКРГАЗБАНК».

- (172) У 2017 році учасниками ринку електричної енергії були 225 виробників, 126 електропостачальників, 35 електророзподільних підприємств⁵⁸. У 2018 році кількість виробників електричної енергії становила 323 підприємства, електропостачальників – 171, електророзподільних підприємств – 35⁵⁹. У 2019 році виробництво здійснювало 417 підприємств, а кількість електропостачальників становила 25 підприємств⁶⁰.
- (173) Відповідно до інформації, наданої НКРЕКП⁶¹, у 2017 році між учасниками ринку електричної енергії було здійснено розрахунки між на суму 170,88 млрд грн, у 2018 році – 190,78 млрд грн.
- (174) Варто зазначити про те, що з липня 2019 року в Україні запроваджено нову модель ринку електричної енергії, у зв'язку чим, за інформацією регулятора ринку в учасників ринку відсутній обов'язок звітування про здійснені розрахунки.
- (175) *[Конфіденційна інформація суб'єкта господарювання].*
- (176) *[Містить конфіденційну інформацію суб'єкта господарювання].*
- (177) *[Конфіденційна інформація суб'єкта господарювання].*

4.2. Обслуговування поточних рахунків, відкритих для розрахунків теплопостачальних та теплогенеруючих компаній з постачальником природного газу, на якого покладено спеціальні обов'язки

Інформаційно-довідкова картка	
Суб'єкт(и), що мають привілейовані права:	АТ «Ощадбанк»
Потенційні конкуренти:	3 банки державного сектору; близько 70 банків, у яких відсутня державна частка
Ключові споживачі:	теплопостачальні та теплогенеруючі компанії, які використовують природний газ
Обсяг сегменту ринку банківських послуг:	за період 2017 – 2018 років та протягом 9 місяців 2019 року теплопостачальними та теплогенеруючими компаніями постачальникам природного газу, на яких покладено спеціальні обов'язки, сплачено 113,47 млрд грн ⁶²
Комісійна винагорода:	стягується
Динаміка проблеми:	з червня 2014 року виключно АТ «Ощадбанк» надає послуги з обслуговування поточних рахунків із спеціальним режимом використання для розрахунків теплопостачальних та теплогенеруючих компаній з постачальником природного газу, на якого покладено спеціальні обов'язки. Мінекоенерго у 2018 році вживало заходів щодо розширення переліку уповноважених банків, які матимуть можливість обслуговувати вказані вище рахунки (наразі нормативний акт не прийнято)

- (178) Основні правові, економічні та організаційні засади діяльності на об'єктах сфери теплопостачання та регулювання відносин, пов'язаних із виробництвом, транспортуванням, постачанням та використанням теплової енергії, визначено в Законі України «Про теплопостачання». Відповідно до статті 1 вказаного Закону

⁵⁸ Річний звіт НКРЕКП за 2017 рік http://www.nerc.gov.ua/data/filearch/Catalog3/Richnyi_zvit_NKREKP_2017.pdf

⁵⁹ Річний звіт НКРЕКП за 2018 рік http://www.nerc.gov.ua/data/filearch/Catalog3/Richnyi_zvit_NKREKP_2018.pdf.

⁶⁰ Річний звіт НКРЕКП за 2019 рік http://www.nerc.gov.ua/data/filearch/Catalog3/Richnyi_zvit_NKREKP_2019.pdf.

⁶¹ Лист НКРЕКП, від 17.12.2019 № 13273/15.4/7-19.

⁶² Лист НКРЕКП від 17.12.2018 № 13273/15.4/7-19.

уповноважений банк – визначений Кабінетом Міністрів України банк, що обслуговує поточні рахунки із спеціальним режимом використання для проведення розрахунків з гарантованим постачальником природного газу.

- (179) Одноосібне обслуговування АТ «Ощадбанк» поточних рахунків, відкритих для розрахунків теплопостачальних та теплогенеруючих компаній з постачальником природного газу, на якого покладено спеціальні обов'язки, передбачено пунктом 2 постанови Кабінету Міністрів України від 18 червня 2014 р. № 217 «Про затвердження Порядку розподілу коштів, що надходять на поточні рахунки із спеціальним режимом використання для проведення розрахунків з постачальником природного газу, на якого покладено спеціальні обов'язки», яким передбачено:
- «визначити уповноваженим банком, який обслуговує поточні рахунки із спеціальним режимом використання, відкриті відповідно до цієї постанови, **публічне акціонерне товариство «Державний ощадний банк України».***
- (180) Тобто, встановлення вказаним вище нормативно-правовим актом виключного права АТ «Ощадбанк» на обслуговування поточних рахунків, відкритих для розрахунків теплопостачальних та теплогенеруючих компаній з постачальником природного газу, на якого покладено спеціальні обов'язки, мало наслідком встановлення адміністративного бар'єра в доступі до вказаного сегменту ринку банківських послуг іншим банкам, у тому числі банкам державного сектору.
- (181) Варто відзначити, що до теплопостачальних та теплогенеруючих компаній, які закуповують природний газ у постачальника природного газу, на якого покладено спеціальні обов'язки, належить 1 316 юридичних осіб⁶³.
- (182) За наявною в Комітеті інформацією⁶⁴, Мінекоенерго листом від 14.08.2018 № 01/13-6556 надіслало на погодження заінтересованим органам проєкт постанови Кабінету Міністрів України «Про внесення зміни до пункту 2 постанови Кабінету Міністрів України від 18 червня 2014 р. № 217», який було розроблено з метою врегулювання відносин у сфері теплопостачання шляхом збільшення кількості уповноважених банків, які обслуговують відповідні рахунки із спеціальним режимом використання. За результатами опрацювання відповідного проєкту акта Уряду, Мінекономіки та Мінрегіоном його погоджено без зауважень, Мінфіном надіслано запит про надання роз'яснень у частині залучення декількох банків для розрахунків у відповідній сфері. Мінекоенерго у відповідь на вказаний запит Мінфіну повідомило, що *«прийняття проєкту постанови необхідне для забезпечення можливості вибору найкращих умов обслуговування учасників ринку теплопостачання, розширення переліку доступних банківських послуг і супутніх банківських продуктів для учасників ринку теплопостачання».* Погодження вказаного вище проєкту постанови не відбулося.
- (183) *[Містить конфіденційну інформацію суб'єкта господарювання].*
- (184) *[Конфіденційна інформація суб'єкта господарювання].*
- (185) *[Конфіденційна інформація суб'єкта господарювання].*

⁶³<http://www.naftogaz.com/www/3/nakweb.nsf/0/A8459A16DD47BCF4C22584730036B3F9?OpenDocument&year=2019&month=09&nt=%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8&>.

⁶⁴ Лист Мінекоенерго від 22.01.2020 № 26/1.3-18.3-2015.

4.3. Обслуговування поточних рахунків, відкритих для розрахунків за інвестиційними програмами у сферах теплопостачання, централізованого водопостачання та водовідведення

Інформаційно-довідкова картка	
Суб'єкт(и), що мають привілейовані права:	АТ «Ощадбанк»; ПАТ АБ «УКРГАЗБАНК»
Потенційні конкуренти:	2 банки державного сектору; близько 70 банків, у яких відсутня державна частка
Ключові споживачі:	суб'єкти господарювання, які в установленому порядку отримали відповідну ліцензію на право провадження господарської діяльності: – з виробництва теплової енергії (крім діяльності з виробництва теплової енергії на теплоелектроцентралях, теплоелектростанціях, атомних електростанціях і когенераційних установках та установках з використанням нетрадиційних або поновлюваних джерел енергії); – транспортування теплової енергії магістральними і місцевими (розподільними) тепловими мережами; – з централізованого водопостачання та водовідведення
Обсяг сегменту ринку банківських послуг:	сума коштів, сплачена для розрахунків за інвестиційними програмами у сферах теплопостачання, централізованого водопостачання та водовідведення у 2017 – 2018 роках та протягом 9 місяців 2019 року, становила 1,6 млрд грн ⁶⁵
Комісійна винагорода:	стягується. Оплата послуг за обслуговування здійснюється відповідно до умов укладеного договору
Динаміка проблеми:	з жовтня 2013 року за рішенням Уряду АТ «Ощадбанк» та ПАТ АБ «УКРГАЗБАНК» отримали виключне право на обслуговування поточних рахунків із спеціальним режимом використання для розрахунків за інвестиційними програмами у сферах теплопостачання, централізованого водопостачання та водовідведення

- (186) За приписами статті 1 Закону України «Про теплопостачання» уповноважений банк – визначений Кабінетом Міністрів України банк, що обслуговує поточні рахунки із спеціальним режимом використання для проведення розрахунків з гарантованим постачальником природного газу.
- (187) Пунктом 2 постанови Кабінету Міністрів України від 9 жовтня 2013 р. № 750 «Про затвердження порядків зарахування коштів на поточні рахунки із спеціальним режимом використання для проведення розрахунків за інвестиційними програмами, використання зазначених коштів і здійснення контролю за їх витрачанням у сферах теплопостачання, централізованого водопостачання та водовідведення» встановлено:
- «визначити уповноваженими банками, які обслуговують поточні рахунки із спеціальним режимом використання для проведення розрахунків за інвестиційними програмами у сферах теплопостачання, централізованого водопостачання та водовідведення, публічне акціонерне товариство «Державний ощадний банк України» та публічне акціонерне товариство акціонерний банк «Укргазбанк».*
- (188) Отже, встановлення вказаним вище нормативно-правовим актом виключного права АТ «Ощадбанк» та ПАТ АБ «УКРГАЗБАНК» на обслуговування поточних рахунків, відкритих для розрахунків за інвестиційними програмами у сферах теплопостачання, централізованого водопостачання та водовідведення, має наслідком встановлення адміністративного бар'єра в доступі до вказаного сегменту ринку банківських послуг для інших банків, у тому числі банків державного сектору.

⁶⁵ Відповідно до інформації, наданої НКРЕКП листами від 17.12.2019 № 13273/15.4/7-19 та від 21.02.2020 № 2073/15.4/7-20.

- (189) *[Містить конфіденційну інформацію суб'єкта господарювання].*
- (190) *[Містить конфіденційну інформацію суб'єкта господарювання].*
- (191) *[Містить конфіденційну інформацію суб'єкта господарювання].*
- (192) У відповідь на питання щодо планів розробки та внесення на розгляд Кабінету Міністрів України проєктів нормативно-правових актів, якими б пропонувалися зміни до чинного законодавства України щодо вилучення положень, якими банкам державного сектору надано виключні права на обслуговування рахунків, пов'язаних із розрахунками за інвестиційними програмами у сферах теплопостачання, централізованого водопостачання та водовідведення, або розширення переліку банків, які можуть надавати відповідні банківські послуги, НКРЕКП інформації надано не було.

4.4. Обслуговування поточних рахунків, відкритих для розрахунків споживачів із газопостачальними підприємствами за спожитий природний газ

Інформаційно-довідкова картка	
Суб'єкт(и), що мають привілейовані права:	АТ «Ощадбанк»; ПАТ АБ «УКРГАЗБАНК»; АТ «Укрексімбанк» ⁶⁶
Потенційні конкуренти:	1 банк державного сектору близько 70 банків, у яких відсутня державна частка
Ключові споживачі:	споживачі природного газу, постачальники природного газу
Обсяг сегменту ринку банківських послуг:	<i>[Містить конфіденційну інформацію суб'єкта господарювання]</i>
Комісійна винагорода:	стягується
Динаміка проблеми:	з вересня 2015 року за рішенням Уряду АТ «Ощадбанк», АТ «Укрексімбанк» та ПАТ АБ «УКРГАЗБАНК» набули статусу уповноважених банків, які обслуговують поточні рахунки для проведення розрахунків споживачів із газопостачальними підприємствами за спожитий природний газ

- (193) Відповідно до абзацу другого частини шостої статті 11 Закону України «Про ринок природного газу» уповноважені банки, що обслуговують поточні рахунки із спеціальним режимом використання, визначаються Кабінетом Міністрів України.
- (194) Пунктом 2 постанови Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2015 р. № 792 «Про забезпечення проведення розрахунків за спожитий природний газ» передбачено:
- «визначити уповноваженими банками, які обслуговують поточні рахунки із спеціальним режимом використання постачальників природного газу, до спеціальних обов'язків яких включено обов'язок з постачання природного газу, та їх структурних підрозділів, а також оптових продавців, що здійснюють продаж природного газу таким постачальникам для виконання спеціальних обов'язків, покладених на таких продавців, відкрите акціонерне товариство «Державний ощадний банк України», публічне акціонерне товариство акціонерний банк «Укргазбанк» та публічне акціонерне товариство «Державний експортно-імпорتنний банк України».*

⁶⁶ За інформацією АТ «Укрексімбанк» у період 2017 – 2018 років і протягом 9 місяців 2019 року банк не обслуговував розрахунки споживачів із газопостачальними підприємствами за спожитий природний газ (лист від 28.12.2019 № 0001300/32256-19).

- (195) Тобто, встановлення вказаним вище нормативно-правовим актом виключних прав АТ «Ощадбанк», ПАТ АБ «УКРГАЗБАНК» та АТ «Укресімбанк» на обслуговування поточних рахунків, відкритих для розрахунків споживачів із газопостачальними підприємствами за спожитий природний газ, має наслідком встановлення адміністративного бар'єра в доступі до вказаного сегменту ринку банківських послуг іншим банкам, у тому числі АТ КБ «ПриватБанк», який є банком державного сектору.
- (196) *[Містить конфіденційну інформацію суб'єкта господарювання].*
- (197) *[Містить конфіденційну інформацію суб'єкта господарювання].*
- (198) У відповідь на питання щодо планів розробки та внесення на розгляд Кабінету Міністрів України проєктів нормативно-правових актів, якими б пропонувалися зміни до чинного законодавства України щодо вилучення положень, якими банкам державного сектору надано виключні права на обслуговування рахунків, пов'язаних із розрахунками споживачів із газопостачальними підприємствами за спожитий природний газ, або розширення переліку банків, які можуть надавати відповідні банківські послуги, банками іншими, ніж банки державного сектору, Міненергодоквілля та НКРЕКП, інформації надано не було.

4.5. Обслуговування поточних рахунків, відкритих для розміщення власних надходжень коштів державних і комунальних вищих навчальних закладів, отриманих як плата за послуги, що надаються ними згідно з основною діяльністю, благодійні внески та гранти

Інформаційно-довідкова картка	
Суб'єкт(и), що мають привілейовані права:	АТ «Ощадбанк»; АТ КБ «ПриватБанк»; АТ «Укресімбанк»; ПАТ КБ «УКРГАЗБАНК»
Потенційні конкуренти:	близько 70 банків, у яких відсутня державна частка
Ключові споживачі:	державні й комунальні вищі навчальні заклади
Обсяг сегменту ринку банківських послуг:	у період 2017 – 2018 років та протягом 9 місяців 2019 року на поточних рахунках банків державного сектору було розміщено коштів державних і комунальних вищих навчальних закладів, отриманих як плата за послуги, благодійні внески, гранти, у розмірі 0,77 млрд грн ⁶⁷
Комісійна винагорода:	стягується
Динаміка проблеми:	банки державного сектору набули виключного права обслуговувати поточні рахунки державних і комунальних вищих навчальних закладів, на які зараховуються кошти, отримані як плата за послуги, що надаються згідно з основною діяльністю, благодійні внески та гранти – з липня 2014 року

- (199) Виключне право банків державного сектору на відкриття й обслуговування поточних рахунків державних і комунальних вищих навчальних закладів передбачено такими положеннями законодавства:

1) абзацом тринадцятим частини четвертої статті 13 Бюджетного кодексу України, яким передбачено:

«надходження, що отримують державні і комунальні заклади професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти від розміщення на

⁶⁷ Лист Міносвіти від 23.12.2019 № 16/107.

депозитах тимчасово вільних бюджетних коштів, отриманих за надання платних послуг, якщо таким закладам законом надано відповідне право; надходження, що отримують державні і комунальні заклади фахової передвищої та вищої освіти, наукові установи та заклади культури як відсотки, нараховані на залишок коштів на поточних рахунках, відкритих у банках державного сектору для розміщення власних надходжень, отриманих як плата за послуги, що надаються ними згідно з основною діяльністю, благодійні внески та гранти»;

2) абзацом другим частини другої статті 70 Закону України «Про вищу освіту», яким передбачено:

«власні надходження державних і комунальних закладів вищої освіти, наукових установ, отримані від плати за послуги, що надаються згідно з освітньою, науковою та навчально-виробничою діяльністю, благодійні внески та гранти відповідно до рішення, прийнятого вченою радою закладу вищої освіти, наукової установи, зараховуються на спеціальні реєстраційні рахунки, відкриті в територіальному органі центрального органу виконавчої влади у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів, або на поточні та/або вкладні (депозитні) рахунки установ державних банків».

3) Порядком розміщення на поточних рахунках в банках державного сектору та використання власних надходжень державних і комунальних вищих навчальних закладів, наукових установ та закладів культури, отриманих як плата за послуги, що надаються ними згідно з основною діяльністю, благодійні внески та гранти, та здійснення контролю за використанням власних надходжень, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 02 вересня 2015 р. № 719 «Питання власних надходжень державних і комунальних вищих навчальних закладів, наукових установ та закладів культури».

Вказаний Порядок визначає процедуру розміщення, зокрема державними і комунальними вищими навчальними закладами на поточних рахунках в банках державного сектору власних надходжень, отриманих як плата за послуги, що надаються ними згідно з основною діяльністю, благодійні внески та гранти.

- (200) Приписами пункту 2 зазначеного Порядку встановлено, що «термін «установа банку державного сектору» вживається як банк, у якому держава володіє не менш як 75 відсотками статутного капіталу».
- (201) Тобто, наділення вказаними законодавчими та нормативно-правовими актами банків державного сектору виключним правом на відкриття й обслуговування рахунків державних і комунальних вищих навчальних закладів має наслідком встановлення адміністративного бар'єра в доступі до вказаного сегменту ринку банківських послуг іншим банкам.
- (202) Інформацію про суми коштів, отриманих державними і комунальними вищими навчальними закладами як плата за надані послуги, благодійні внески, гранти, зараховані на поточні рахунки банків державного сектору, у 2017 – 2018 роках та протягом 9 місяців 2019 року, наведено на рисунку 4.5 (за інформацією Міносвіти)⁶⁸.

⁶⁸ Лист Міносвіти від 23.12.2019 № 16/107-19.

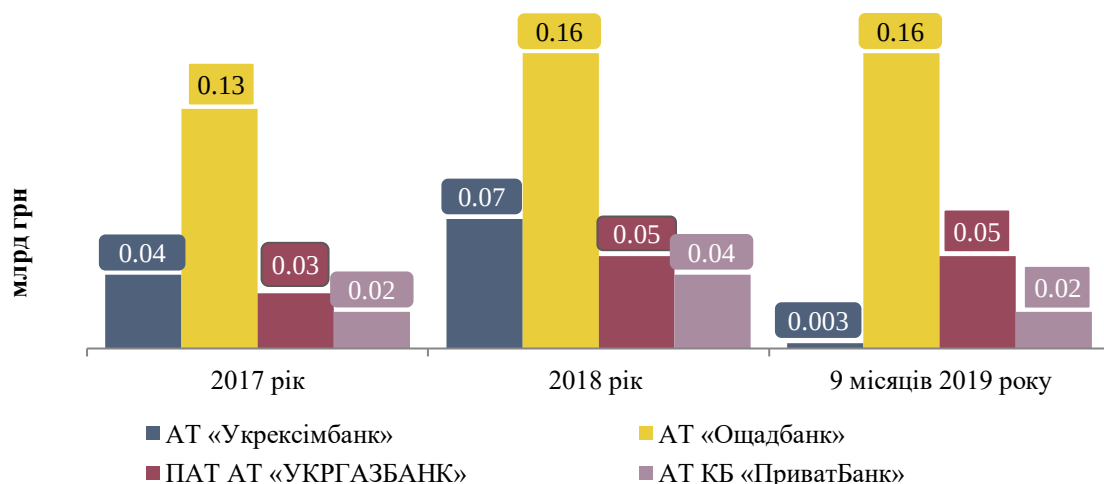

Рис. 4.5. Суми коштів, отриманих державними й комунальними вищими навчальними закладами як плата за надані послуги, благодійні внески, гранти у 2017 – 2018 роках та протягом 9 місяців 2019 року

- (203) За інформацією Міносвіти, сума коштів комісійної винагороди, сплаченої банкам державного сектору за обслуговування поточних рахунків навчальних закладів, на які зараховувалась плата за надані послуги, благодійні внески, гранти, становила 575,99 тис. грн. Інформацію про суми коштів комісійної винагороди, сплаченої банкам державного сектору протягом 2017 – 2018 років та 9 місяців 2019 року, наведено в таблиці 5.

Таблиця 5

Суми коштів комісійної винагороди, сплаченої банкам державного сектору за обслуговування поточних рахунків навчальних закладів, на які зараховувалась плата за надані послуги, благодійні внески, гранти, тис. грн				
Назва банку	2017 рік	2018 рік	9 місяців 2019 року	ВСЬОГО
АТ «Ощадбанк»	25,29	16,93	19,29	61,51
ПАТ АБ «УКРГАЗБАНК»	19,48	51,44	211,38	282,31
АТ «Укресімбанк»	51,83	96,12	84,22	232,17
ВСЬОГО	96,60	164,49	314,89	575,99

- (204) Разом із цим, банкам державного сектору надано виключне право й на відкриття та обслуговування поточних рахунків державних і комунальних наукових установ, бібліотек, закладів культури, музеїв, що встановлено в таких законодавчих актах:

1) пункті 3 статті 8 Закону України «Про науку і науково-технічну діяльність», яким передбачено:

«державні наукові установи, які повністю або частково фінансуються за рахунок державного бюджету, в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, можуть зараховувати власні надходження, отримані від плати за послуги, що надаються ними згідно з основною діяльністю, благодійну допомогу, гранти (включаючи кошти, що надходять від вітчизняних та іноземних замовників для реалізації наукових, науково-технічних та інноваційних проектів) за рішенням вченої ради на спеціальні реєстраційні рахунки, відкриті в територіальних органах

центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів, або на поточні та/або вкладні (депозитні) рахунки, відкриті в установах банків державного сектору»;

2) абзаці п'ятому частини четвертої статті 26 Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу»:

«додаткове фінансування бібліотек державної і комунальної форм власності може здійснюватися за рахунок коштів, отриманих бібліотеками як відсотки на залишок власних надходжень, отриманих як плата за послуги, що надаються ними згідно з основною діяльністю, благодійні внески та гранти і розміщених на поточних рахунках, відкритих у банках державного сектору»;

3) абзаці сьомому частини першої статті 26 Закону України «Про культуру», яким передбачено:

«джерелами фінансування закладів культури є кошти, отримані державними і комунальними закладами культури як відсотки на залишок власних надходжень, отриманих як плата за послуги, що надаються ними згідно з основною діяльністю, благодійні внески та гранти і розміщених на поточних рахунках, відкритих у банках державного сектору»;

4) абзаці сьомому частини четвертої статті 13 Закону України «Про музеї та музейну справу», яким передбачено:

«додатковими джерелами фінансування музеїв є кошти, отримані державними і комунальними музеями як відсотки на залишок власних надходжень, отриманих як плата за послуги, що надаються ними згідно з основною діяльністю, благодійні внески та гранти і розміщених на поточних рахунках, відкритих у банках державного сектору».

- (205) Отже, наділення зазначеними нормативно-правовими актами банків державного сектору виключними правами на відкриття й обслуговування рахунків державних і комунальних наукових установ, бібліотек, закладів культури, музеїв має наслідком встановлення адміністративного бар'єра в доступі до надання відповідних послуг іншими банками.
- (206) Інформації щодо власних надходжень коштів державних і комунальних наукових установ, закладів культури, отриманих ними як плата за послуги, що надаються згідно з основною діяльністю, благодійних внесків та грантів, розміщених на поточних рахунках банків державного сектору, та сум коштів комісійної винагороди, сплаченої банкам державного сектору за обслуговування таких рахунків, Мінкультури та Міносвіти не надано через її відсутність.
- (207) У відповідь на питання щодо планів розробки та внесення на розгляд Кабінету Міністрів України проєктів нормативно-правових актів, якими б пропонувалися зміни до чинного законодавства України щодо вилучення положень, якими банкам державного сектору надано виключні права на обслуговування поточних рахунків, відкритих для розміщення власних надходжень коштів державних і комунальних вищих навчальних закладів, наукових установ, закладів культури, отриманих як плата за послуги, що надаються ними згідно з основною діяльністю, благодійні внески та гранти, або розширення переліку банків, які можуть надавати відповідні банківські послуги, банками іншими, ніж банки державного сектору, Міносвіти та Мінкультури інформації надано не було.

4.6. Обслуговування поточних рахунків, відкритих у банках державного сектору, для розрахунків із відшкодування частини суми кредитів, залучених на придбання матеріалів/обладнання для впровадження енергоефективних заходів

Інформаційно-довідкова картка	
Суб'єкт(и), що мають привілейовані права:	АТ «Ощадбанк»; АТ КБ «ПриватБанк»; АТ «Укресімбанк»; ПАТ КБ «УКРГАЗБАНК»
Потенційні конкуренти:	близько 70 банків, у яких відсутня державна частка
Ключові споживачі:	об'єднання співвласників багатоквартирних будинків, житлово-будівельних кооперативів; населення, житлово-будівельні кооперативи
Обсяг сегменту ринку банківських послуг:	загальна сума видатків для реалізації державної програми енергоефективності у період 2017 – 2018 років та протягом 9 місяців 2019 року становила 1,53 млрд грн ⁶⁹
Комісійна винагорода	стягується
Динаміка проблеми:	з жовтня 2011 року за рішенням Уряду банки державного сектору набули виключне право на обслуговування поточних рахунків для здійснення заходів з енергозбереження. Мінрегіон не повідомляло про здійснення заходів щодо внесення змін до чинного законодавства в частині розширення переліку банків, які можуть обслуговувати вказані вище рахунки

- (208) Абзацом першим підпункту 4 пункту 5 Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення заходів щодо ефективного використання енергетичних ресурсів та енергозбереження, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2011 р. № 1056 «Деякі питання використання коштів у сфері енергоефективності та енергозбереження», передбачено:

«для здійснення заходів, передбачених підпунктами 3, 4 і 4-1 пункту 3 цього Порядку, Держенергоефективності щомісяця до 25 числа на підставі договорів про взаємодію, укладених з державними банками або банками, у статутному капіталі яких 75 і більше відсотків акцій належить державі, та зведеного реєстру позичальників, які мають право на отримання відшкодування, передбаченого підпунктами 3, 4 і 4-1 пункту 3 цього Порядку, перераховує бюджетні кошти, що підлягають відшкодуванню позичальникам, на рахунки відповідних уповноважених банків для погашення частини суми кредиту».

- (209) Тобто, вказаним нормативно-правовим актом банки державного сектору наділено виключними правами на обслуговування поточних рахунків, відкритих у банках державного сектору, для розрахунків із відшкодування частини суми кредитів, залучених на придбання матеріалів/обладнання для впровадження енергоефективних заходів, що має наслідком встановлення адміністративного бар'єра в доступі до вказаного сегменту ринку банківських послуг іншим банкам.
- (210) Мінрегіон повідомив, що за бюджетною програмою КПКВК 2754060 «Реалізація Державної цільової економічної програми енергоефективності» у 2017 році було виплачено 0,82 млрд грн (з них за загальним фондом 0,79 млрд грн, за спеціальним фондом державного бюджету 0,03 млрд грн); у 2018 році – 0,42 млрд грн; на 01.10.2019 – 0,29 млрд грн.

⁶⁹ Лист Мінрегіону від 16.12.2019 № 7/7.2/20209-19.

- (211) *[Містить конфіденційну інформацію суб'єктів господарювання].*
- (212) *[Конфіденційна інформація суб'єкта господарювання].*
- (213) Мінрегіон пояснив обґрунтованість надання банкам державного сектору виключного права здійснювати банківське обслуговування відповідних галузей економіки, які належать до його сфери регулювання та управління, недоцільністю розпорошення між більше ніж 70 банками бюджетних коштів, що ускладнить або унеможливить вчасне здійснення контролю за ефективним та цільовим використанням коштів державного бюджету⁷⁰.

⁷⁰ Лист Мінрегіону від 16.12.2019 № 7/7.2/20209-19.

5. БАР'ЄРИ РОЗВИТКУ КОНКУРЕНЦІЇ У СФЕРІ БАНКІВСЬКОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ ДЕПОЗИТНИХ РАХУНКІВ ОКРЕМИХ ГРУП ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

5.1. Обслуговування депозитних рахунків, відкритих у банках державного сектору, для зарахування коштів, пов'язаних із примусовим виконанням рішень

Інформаційно-довідкова картка	
Суб'єкт(и), що мають привілейовані права:	АТ «Ощадбанк»; АТ КБ «ПриватБанк»; АТ «Укресімбанк»; Інформація, отримана Комітетом, свідчить про розміщення відповідних коштів також на рахунках ПАТ АБ «УКРГАЗБАНК», який є банком із державною часткою
Потенційні конкуренти:	близько 70 банків, у яких відсутня державна частка
Ключові споживачі:	органи Державної виконавчої служби України
Обсяг сегменту ринку банківських послуг:	у 2017 – 2018 роках та протягом 11 місяців 2019 року на депозитні рахунки органів Державної виконавчої служби надійшло 24,4 млрд грн ⁷¹
Комісійна винагорода:	стягується
Динаміка проблеми:	з червня 2016 року відповідно до закону банками державного сектору набуто виключні повноваження на відкриття та обслуговування рахунків, у тому числі в іноземній валюті, для зарахування коштів виконавчого провадження, обліку депозитних сум і зарахування стягнутих із боржників коштів та їх виплати стягувачам

(214) Виключні повноваження на відкриття депозитних рахунків, пов'язаних із примусовим виконанням рішень, у банках державного сектору передбачено:

1) частиною першою статті 44 Закону України «Про виконавче провадження», якою передбачено:

«органи державної виконавчої служби мають рахунки в органах, що здійснюють казначейське обслуговування бюджетних коштів, а також рахунки, у тому числі в іноземній валюті, в державних банках для зарахування коштів виконавчого провадження, обліку депозитних сум і зарахування стягнутих з боржників коштів та їх виплати стягувачам»;

2) абзацом четвертим пункту 4 постанови Кабінету Міністрів України від 29 серпня 2019 року № 700 «Про реалізацію експериментального проекту у сфері примусового виконання рішень», передбачено, що *Мін'юст повинен «забезпечити в органах державної виконавчої служби автоматизований перерахунок коштів, стягнутих з боржника, через органи, що здійснюють казначейське обслуговування бюджетних коштів, або державний банк».*

(215) Тобто, вказаним законодавчим та нормативно-правовим актом банкам державного сектору надано виключне право на обслуговування депозитних рахунків, пов'язаних із примусовим виконанням рішень, що має наслідком встановлення адміністративного бар'єра в доступі до вказаного сегменту ринку банківських послуг іншим банкам.

(216) Разом із цим інформація, наявна в Комітеті, свідчить, що відповідні кошти розміщувалися також на рахунках ПАТ КБ «УКРГАЗБАНК».

⁷¹ Лист Мін'юсту від 18.12.2019 № 47578/27157-26-19/7.3.4.

- (217) Мін'юст повідомив, що у 2017 році на депозитних рахунках банків державного сектору було розміщено коштів, пов'язаних із примусовим виконанням рішень, у розмірі 6,2 млрд грн; у 2018 році – 7,4 млрд грн; за 11 місяців 2019 року – 10,8 млрд грн⁷².
- (218) *[Містить конфіденційну інформацію суб'єкта господарювання].*
- (219) *[Містить конфіденційну інформацію суб'єкта господарювання].*
- (220) У відповідь на питання щодо планів розробки та внесення на розгляд Кабінету Міністрів України проєктів нормативно-правових актів, якими б пропонувалися зміни до чинного законодавства України щодо вилучення положень, якими банкам державного сектору надано виключні права на обслуговування депозитних рахунків, відкритих для зарахування коштів, пов'язаних із примусовим виконанням рішень, або розширення переліку банків, які можуть надавати відповідні банківські послуги, банками іншими, ніж банки державного сектору, Мін'юстом інформації надано не було.

5.2. Обслуговування депозитних рахунків, відкритих у банках державного сектору, для розміщення коштів державних і комунальних вищих і професійно-технічних закладів

Інформаційно-довідкова картка	
Суб'єкт(и), що мають привілейовані права:	АТ «Ощадбанк»; АТ КБ «ПриватБанк»; АТ «Укрексімбанк»; ПАТ КБ «УКРГАЗБАНК»
Потенційні конкуренти:	близько 70 банків, у яких відсутня державна частка
Ключові споживачі:	державні й комунальні вищі і професійно-технічні заклади
Обсяг сегменту ринку банківських послуг:	сума коштів, розміщених на депозитних рахунках державними і комунальними навчальними закладами у 2017 – 2018 роках та протягом 9 місяців 2019 року становила 6,06 млрд грн ⁷³
Комісійна винагорода:	не стягується
Динаміка проблеми:	із серпня 2015 року відповідно до рішення Уряду банки державного сектору отримали виключне право на відкриття депозитних рахунків для розміщення коштів державних і комунальних вищих і професійно-технічних закладів.

- (221) Виключне право банків державного сектору на відкриття депозитних рахунків для розміщення коштів державних і комунальних вищих і професійно-технічних закладів встановлено:

1) абзацом другим частини другої статті 70 Закону України «Про вищу освіту», яким передбачено:

«власні надходження державних і комунальних закладів вищої освіти, наукових установ, отримані від плати за послуги, що надаються згідно з освітньою, науковою та навчально-виробничою діяльністю, благодійні внески та гранти відповідно до рішення, прийнятого вченою радою закладу вищої освіти, наукової установи, зараховуються на спеціальні реєстраційні рахунки, відкриті в територіальному органі центрального органу виконавчої влади у сфері казначейського обслуговування

⁷² Лист Мін'юсту від 18.12.2019 № 47578/27157-26-19/7.3.4.

⁷³ Лист Міносвіти від 23.12.2019 № 16/107-19.

бюджетних коштів, або на поточні та/або вкладні (депозитні) рахунки установ державних банків»;

2) Порядком розміщення вищими і професійно-технічними навчальними закладами на вкладних (депозитних) рахунках в установах банків державного сектору економіки тимчасово вільних бюджетних коштів, отриманих за надання платних послуг, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 26 серпня 2015 р. № 657 «Про затвердження Порядку розміщення вищими і професійно-технічними навчальними закладами на вкладних (депозитних) рахунках в установах банків державного сектору економіки тимчасово вільних бюджетних коштів, отриманих за надання платних послуг», який визначає механізм розміщення державними та комунальними вищими і професійно-технічними навчальними закладами, їх відокремленими структурними підрозділами на вкладних (депозитних) рахунках в установах банків державного сектору економіки тимчасово вільних бюджетних коштів, отриманих ними за надання платних послуг.

За змістом абзацу другого пункту 2 вказаного Порядку банк державного сектору економіки – це «банк, в якому держава володіє не менш як 75 відсотками статутного капіталу».

- (222) Встановлення вказаними законодавчими та нормативно-правовими актами виключних прав банків державного сектору на обслуговування депозитних рахунків, відкритих у банках державного сектору, для розміщення коштів державних і комунальних вищих і професійно-технічних закладів має наслідком встановлення адміністративного бар'єра в доступі до вказаного сегменту ринку банківських послуг іншим банкам.
- (223) Відповідно до інформації Міносвіти⁷⁴ сума коштів, розміщених державними й комунальними вищими і професійно-технічними навчальними закладами на депозитних рахунках банків державного сектору, у 2017 році становила 1,41 млрд грн; у 2018 році – 2,04 млрд грн; протягом 9 місяців 2019 року – 2,61 млрд грн.
- (224) Інформацію про суми коштів, розміщених державними й комунальними вищими і професійно-технічними навчальними закладами на депозитних рахунках банків державного сектору у 2017 – 2018 роках та протягом 9 місяців 2019 року, наведено на рисунку 5.2 (згідно з інформацією, наданою Міносвіти).

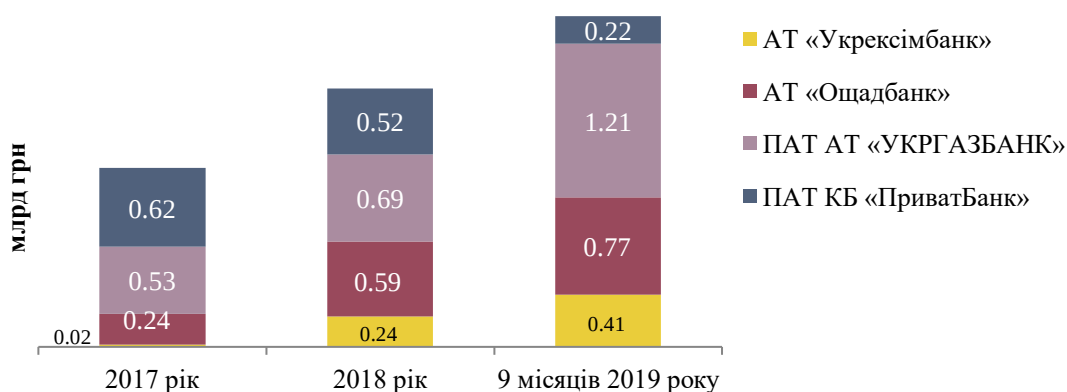

Рис. 5.2. Суми коштів, розміщених державними й комунальними вищими і професійно-технічними навчальними закладами на депозитних рахунках банків державного сектору у 2017 – 2018 роках та протягом 9 місяців 2019 року

- (225) У відповідь на питання щодо планів розробки та внесення на розгляд КМУ проєктів нормативно-правових актів, якими б пропонувалися зміни до чинного законодавства

⁷⁴ Лист Міносвіти від 23.12.2019 № 16/107-19.

України щодо вилучення положень, якими банкам державного сектору надано виключні права на обслуговування депозитних рахунків, відкритих у банках державного сектору, для розміщення коштів державних і комунальних вищих і професійно-технічних закладів, або розширення переліку банків, які можуть надавати відповідні банківські послуги, банками іншими, ніж банки державного сектору, Міносвіти інформації надано не було.

5.3. Обслуговування депозитних рахунків, відкритих у банках державного сектору, для розміщення тимчасово вільних коштів місцевих бюджетів

Інформаційно-довідкова картка	
Суб'єкт(и), що мають привілейовані права:	АТ «Ощадбанк»; АТ КБ «ПриватБанк»; АТ «Укресімбанк»; ПАТ КБ «УКРГАЗБАНК»
Потенційні конкуренти:	близько 70 банків, у яких відсутня державна частка
Ключові споживачі:	місцеві органи влади
Обсяг сегменту ринку банківських послуг:	[Містить конфіденційну інформацію суб'єктів господарювання]
Комісійна винагорода:	не стягується
Динаміка проблеми:	із січня 2011 року за рішенням Уряду виключне право на відкриття депозитних рахунків для розміщення тимчасово вільних коштів місцевих бюджетів надано банкам державного сектору

(226) Обов'язок розміщувати тимчасово вільні кошти місцевих бюджетів на вкладних (депозитних) рахунках банків державного сектору передбачено:

1) частиною другою статті 78 Бюджетного кодексу України, якою передбачено:

«за рішенням Верховної Ради Автономної Республіки Крим, відповідної місцевої ради при виконанні місцевих бюджетів обслуговування бюджетних коштів у частині бюджету розвитку та власних надходжень бюджетних установ може здійснюватися установами банків державного сектору»;

2) абзацом другим частини восьмої статті 16 Бюджетного кодексу України, яким передбачено:

«керівник місцевого фінансового органу має право за рішенням Верховної Ради Автономної Республіки Крим, відповідної місцевої ради в межах поточного бюджетного періоду здійснювати на конкурсних засадах розміщення тимчасово вільних коштів місцевих бюджетів на депозитах або шляхом придбання цінних паперів, емітованих Автономною Республікою Крим, відповідною міською радою, з подальшим поверненням таких коштів до кінця поточного бюджетного періоду, а також шляхом придбання державних цінних паперів»;

3) підпунктом 6 пункту 3 Порядку розміщення тимчасово вільних коштів місцевих бюджетів на вкладних (депозитних) рахунках у банках, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2011 р. № 6 «Про затвердження Порядку розміщення тимчасово вільних коштів місцевих бюджетів на вкладних (депозитних) рахунках у банках», відповідно до якого умовою розміщення тимчасово вільних коштів місцевих бюджетів на вкладних (депозитних) рахунках у банках є *«розміщення на конкурсних засадах тимчасово вільних коштів у банках, у яких держава володіє 75 чи більше відсотками статутного капіталу»*.

- (227) Тобто, встановлення вказаними законодавчими та нормативно-правовими актами виключних прав банків державного сектору на обслуговування депозитних рахунків, відкритих для розміщення тимчасово вільних коштів місцевих бюджетів, має наслідком встановлення адміністративного бар'єра в доступі до вказаного сегменту ринку банківських послуг іншим банкам.
- (228) *[Містить конфіденційну інформацію суб'єктів господарювання].*
- (229) Професійні об'єднання учасників ринку банківських послуг повідомили, що зменшення концентрації коштів місцевих бюджетів (у національному масштабі) у банках державного сектору зменшить волатильність⁷⁵ ресурсної бази таких банків у період закінчення/початку року. Відповідно до Бюджетного кодексу України після закінчення бюджетного періоду всі залишки коштів місцевих бюджетів підлягають перерахуванню до Державної казначейської служби України. Це спричиняє масштабні відтоки депозитів з окремих банків із державною часткою та зумовлює потребу в залученні рефінансування НБУ (обсяги можуть сягати декількох мільярдів гривень).

5.4. Обслуговування депозитних рахунків, відкритих у банках державного сектору, для розміщення тимчасово вільних коштів єдиного казначейського рахунка та коштів валютних рахунків державного бюджету

Інформаційно-довідкова картка	
Суб'єкт(и), що мають привілейовані права:	АТ «Ощадбанк»; АТ КБ «ПриватБанк»; АТ «Укрексімбанк»; ПАТ КБ «УКРГАЗБАНК»
Потенційні конкуренти:	близько 70 банків, у яких відсутня державна частка
Ключові споживачі:	держава в особі Міністерства фінансів України
Обсяг сегменту ринку банківських послуг:	протягом 2017 – 2018 років та 9 місяців 2019 на депозитних рахунках банків державного сектору було розміщено 7,7 млрд грн єдиного казначейського рахунка та коштів валютних рахунків державного бюджету ⁷⁶
Комісійна винагорода:	не стягується
Динаміка проблеми:	за рішенням Уряду, прийнятим у січні 2011 року, відкриття депозитних рахунків для розміщення тимчасово вільних коштів єдиного казначейського рахунка та коштів валютних рахунків державного бюджету здійснюється в банках державного сектору

- (230) Обов'язок розміщення тимчасово вільних коштів єдиного казначейського рахунка та коштів валютних рахунків державного бюджету на вкладних (депозитних) рахунках банків державного сектору передбачено Порядком розміщення тимчасово вільних коштів єдиного казначейського рахунка та коштів валютних рахунків державного бюджету на депозитних рахунках, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 19 січня 2011 р. № 65 «Про затвердження порядків розміщення тимчасово

⁷⁵ Волатильність (volatility) – ступінь мінливості значення індикатора, змінної, параметра в часі. Іноді волатильність називають «розкидом» цін, курсів та інших кількісних показників. Волатильність зазвичай вимірюється дисперсією або представленим у річному виразі стандартним відхиленням змін. Причинами волатильності можуть бути різні чинники ринкового та неринкового характеру. Виділяють історичну волатильність, сезонну, прогнозовану, циклічну, волатильність акцій, валютного курсу, цін, курсів, премій опціонів тощо. Волатильність вважають високою, якщо показники істотно змінюються як в один, так і в інший бік. Чим вище волатильність, тим, як правило, вищий ризик (https://old.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123193&cat_id=122978).

⁷⁶ Лист АТ «Укрексімбанк» від 28.12.2019 № 0001300/32256-19.

вільних коштів єдиного казначейського рахунка шляхом придбання облігацій внутрішньої державної позики і розміщення тимчасово вільних коштів єдиного казначейського рахунка та коштів валютних рахунків державного бюджету на депозитних рахунках».

- (231) Пунктом 2 вказаного Порядку передбачено *«розміщення бюджетних коштів здійснюється на депозитних рахунках банків, у яких держава володіє не менш як 75 відсотками статутного капіталу та статутний капітал яких перевищує 10 млрд. гривень та до яких (власників істотної участі, пов'язаних осіб) протягом останніх 12 місяців Україною, іноземними державами – членами Організації економічного співробітництва та розвитку чи ЄС не застосовувалися санкції»*.
- (232) Отже, вказаним нормативно-правовим актом банкам державного сектору надано виключне право на обслуговування вкладних (депозитних) рахунків, відкритих для розміщення тимчасово вільних коштів єдиного казначейського рахунка та коштів валютних рахунків державного бюджету, що має наслідком встановлення адміністративного бар'єра в доступі до вказаного сегменту ринку банківських послуг іншим банкам.
- (233) Інформацію про суми тимчасово вільних коштів єдиного казначейського рахунка, розміщених на депозитних рахунках банків державного сектору у 2017 – 2018 роках та протягом 9 місяців 2019 року, розміщено на рисунку 5.4 (за інформацією АТ «Укресімбанк»).

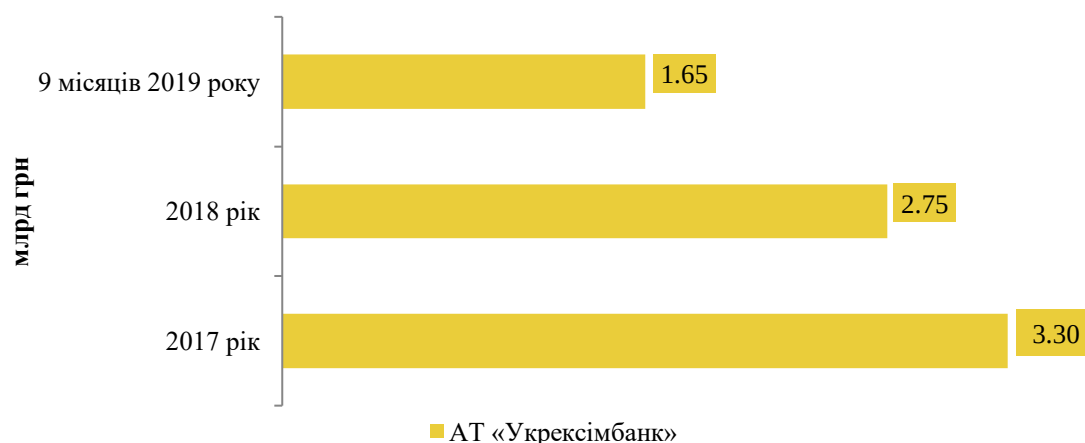

Рис. 5.4. Суми тимчасово вільних коштів єдиного казначейського рахунка, розміщених на депозитних рахунках АТ «Укресімбанк» у 2017 – 2018 роках та протягом 9 місяців 2019 року

- (234) Інформацію щодо планів розробки та внесення на розгляд КМУ проєктів нормативно-правових актів, якими б пропонувалися зміни до чинного законодавства України щодо вилучення положень, якими банкам державного сектору надано виключні права на обслуговування депозитних рахунків, відкритих у банках державного сектору, для розміщення коштів єдиного казначейського рахунка та коштів валютних рахунків державного бюджету, або розширення переліку банків, які можуть надавати відповідні банківські послуги, банками іншими, ніж банки державного сектору, Мінфіном надано не було.
- (235) Разом із цим Мінфін повідомив⁷⁷:
- при розміщенні тимчасово вільних коштів єдиного казначейського рахунка та коштів валютних рахунків державного бюджету на депозитах відповідно до Бюджетного кодексу України треба враховувати, щоб їх відволікання не призвело до втрати платоспроможності бюджетів (спроможність вчасно і в повному обсязі виконувати платежі та розраховуватися за всіма зобов'язаннями) та виникнення

⁷⁷ Лист Мінфіну від 17.09.2020 № 14020-10-5/28656.

заборгованості протягом періоду, на який передбачається розміщення таких коштів на депозитах і спрямування на покриття тимчасових касових розривів місцевих бюджетів та Пенсійного фонду України з подальшим їх поверненням до кінця поточного бюджетного періоду;

– при цьому держава, володіючи переважним правом у статутному капіталі банків державного сектору, націлена на їх фінансову стабільність.

5.5. Обслуговування депозитних рахунків, відкритих у державних банках для розміщення коштів, на які накладено арешт у справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави

Інформаційно-довідкова картка	
Суб'єкт(и), що мають привілейовані права:	АТ «Ощадбанк»; ПАТ АБ «УКРГАЗБАНК»; АТ «Укрексімбанк»
Потенційні конкуренти:	1 банк державного сектору; близько 70 банків, у яких відсутня державна частка
Ключові споживачі:	Національне агентство
Обсяг сегменту ринку банківських послуг:	сума коштів, яку у 2017 – 2018 роках та протягом 9 місяців 2019 року розміщувалася на депозитних рахунках становила, 0,75 млрд грн ⁷⁸
Комісійна винагорода:	стягується
Динаміка проблеми:	з листопада 2015 року відповідно до закону банки державного сектору набули виключного права на обслуговування рахунків Національного агентства

- (236) Виключне право банків державного сектору здійснювати обслуговування рахунків Національного агентства передбачено Законом України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» (далі – Закон).
- (237) Відповідно до пункту 5 частини першої статті 10 Закону «Національне агентство з метою виконання своїх функцій має рахунки в органах Державної казначейської служби України та державних банках».
- (238) Пунктом 1 частини першої статті 20 Закону передбачено: «Управління грошовими коштами у готівковій та безготівковій формах у будь-якій валюті, а також банківськими металами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні або у позовному провадженні у справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави, здійснюється Національним агентством, зокрема шляхом їх розміщення на депозитних рахунках Національного агентства у відповідній валюті або банківському металі, відкритих у державних банках, визначених на конкурсних засадах у порядку, встановленому законодавством про державні (публічні) закупівлі, за договором банківського вкладу на вимогу, за наявності висновку Національного банку України про створення умов для визнання банку проблемним або неплатоспроможним».
- (239) Тобто, цей Закон встановлює для банків, інших ніж державні, адміністративний бар'єр у доступі до вказаного сегменту ринку банківських послуг.
- (240) Інформацію про суми коштів, на які накладено арешт у справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави у 2017 – 2018 роках та

⁷⁸ Лист Національного агентства від 25.03.2020 № 2699/02/07.2-20.

протягом 9 місяців 2019 року, наведено на рисунку 5.5 (відповідно до інформації, наданої Національним агентством).

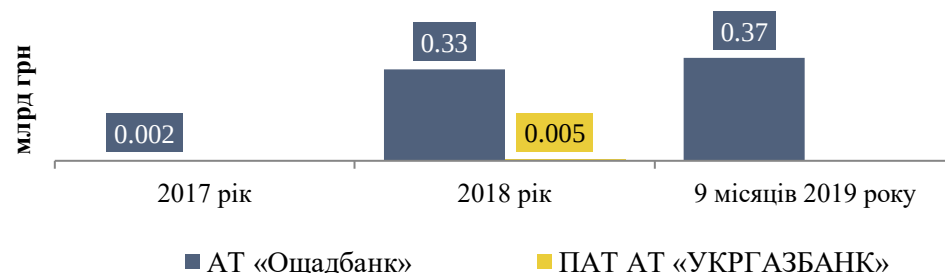

Рис. 5.5. Суми коштів, розміщених на депозитних рахунках Національного агентства, відкритих у банках державного сектору у 2017 – 2018 роках та протягом 9 місяців 2019 року

- (241) Інформацію про суми коштів комісійної винагороди, сплаченої Національним агентством банкам державного сектору за обслуговування поточних рахунків, наведено в таблиці 6.

Таблиця 6

Сума коштів комісійної винагороди, сплаченої Національним агентством банкам державного сектору за обслуговування рахунків, відкритих у період 2017 – 2018 років та протягом 9 місяців 2019 року

Рік	Сума коштів, сплачених Національним агентством банкам державного сектору за обслуговування рахунків, тис грн	У тому числі, відкритих:	
		АТ «Ощадбанк»	ПАТ АБ «УКРГАЗБАНК»
2017 рік	3,00	3,00	-
2018 рік	21,34	9,00	12,34
9 місяців 2019 року	0,007	0,007	-
ВСЬОГО	24,35	12,007	12,34

- (242) Відповідно до інформації, наданої Національним агентством⁷⁹, надання банками, у яких відсутня державна частка, відповідних банківських послуг може сприяти формуванню конкуренції серед таких банків лише щодо встановлення найвищого розміру відсоткових ставок за користування відповідними коштами/банківськими металами. Однак коливання світових економік, обмежений доступ України до зовнішніх джерел фінансування, погіршення фінансового стану позичальників, незбалансованість державних фінансів, політична нестабільність, висока чутливість курсу національної валюти до згаданих явищ, рівень довіри до банків тощо, миттєво позначаються на фінансовій стійкості та платоспроможності банківських установ, зокрема банків, у яких відсутня державна частка.
- (243) Враховуючи, що Закон України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» (далі – Закон) було прийнято в період складних соціально-економічних та політичних процесів в Україні (2014 – 2015 рр.), надання банкам державного сектору

⁷⁹ Лист Національного агентства від 11.03.2020 № 2550/1-31-20/7.

виключного права здійснювати банківське обслуговування діяльності, на думку Національного агентства, є цілком виправданим.

- (244) Починаючи із серпня 2017 року – фактичного початку виконання Національним агентством визначених законодавством функцій, обслуговування його поточних та депозитних рахунків здійснюється АТ «Ощадбанк» (за винятком другого півріччя 2018 року, коли вказані послуги також надавалися ПАТ АБ «УКРГАЗБАНК»).
- (245) Національним агентством зазначено, що АТ «Ощадбанк» – єдиний банк державного сектору, який у 2017 році за результатами переговорів погодився до співпраці з Національним агентством на стадії становлення центрального органу виконавчої влади та побудови його роботи з арештованими в кримінальному провадженні активами, запропонував розмір відсоткової ставки за коштами, що будуть розміщуватися на депозитних рахунках Національного агентства, на рівні облікової ставки Національного банку України, що є вимогою статті 20 Закону, а протягом усього подальшого періоду співпраці забезпечує надання відповідних послуг належного рівня якості. Національне агентство відзначило, що *«відповідно до статті 57 Закону України «Про банки і банківську діяльність» вклади фізичних осіб Державного ощадного банку України гарантуються державою. Таким чином, це єдиний банк, з яким Національне агентство має гарантію повернення коштів їх законному власнику»*.

6. ВПЛИВ НА РИНОК БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ СУБ'ЄКТІВ ВЛАДНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ

6.1. Верховна Рада України

- (246) Статтею 75 Конституції України передбачено, що єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент – Верховна Рада України.
- (247) За результатами проведеного аналізу було виявлено ряд законів України, відповідно до норм яких банки державного сектору наділяються виключними правами на надання банківських послуг в окремих сегментах ринку банківських послуг.
- До таких актів належать, зокрема, Закони України:
- «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби», прийнятий у 1992 році;
 - «Про культуру», прийнятий у 2010 році;
 - «Про вищу освіту», прийнятий у 2014 році;
 - «Про ринок електричної енергії», прийнятий у 2017 році;
 - «Про виконавче провадження», прийнятий у 2016 році;
 - «Про науку та науково-технічну діяльність», прийнятий у 2015 році;
 - «Про бібліотеки та бібліотечну справу», прийнятий у 1995 році.
- (248) Разом із цим виявлено ряд законопроектів, якими передбачено закріплення виключного права на обслуговування окремих сегментів ринку банківських послуг за банками державного сектору, зокрема:
- проект Закону України «Про удосконалення державної системи правової охорони інтелектуальної власності» (реєстраційний № 2255-1), яким передбачається, що:

«державна організація, що виконує функції Національного органу інтелектуальної власності є економічно самостійною організацією, має самостійний баланс, поточний та інші рахунки в національній та іноземних валютах у державних банках» (частина 4 статті 5);

«джерелами формування коштів Національного органу інтелектуальної власності є доходи, одержані у вигляді процентів, нарахованих державним банком за залишками коштів на рахунках Національного органу інтелектуальної власності, відкритих у такому державному банку» (пункт 5 частини першої статті 8);
 - проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про ринок природного газу» (щодо спрямування природного газу вітчизняного видобутку на потреби населення у повному обсязі)» (реєстраційний № 1177), частиною другою «Прикінцевих положень» якого передбачено, що:

«Кабінет Міністрів України у місячний строк з дня набрання чинності цим Законом повинен прийняти порядок планування інвестиційних програм підприємствами, що зазначені у частині першій першого розділу цього Закону, за рахунок позикових коштів державних банків з подальшою компенсацією відсоткових платежів за рахунок коштів державного бюджету».
- (249) Отже, Верховна Рада України – суб'єкт владних повноважень, вплив якого на ринок банківських послуг відбувається через прийняття законодавчих актів.
- (250) Сьогодні положеннями ряду законів за банками державного сектору закріплено виключні повноваження на обслуговування відповідних сегментів ринку банківських послуг та зареєстровано законодавчі ініціативи, положеннями яких передбачено виключні повноваження для банків державного сектору надавати відповідні банківські послуги.

6.2. Кабінет Міністрів України та Міністерство фінансів України

- (251) Кабінет Міністрів України (Уряд України) є вищим органом у системі органів виконавчої влади⁸⁰.
До основних завдань Кабінету Міністрів України належить, зокрема⁸¹:
– забезпечення проведення бюджетної, фінансової, цінової, інвестиційної, у тому числі амортизаційної, податкової, структурно-галузевої політики;
– забезпечення рівних умов для розвитку всіх форм власності;
– здійснення управління об'єктами державної власності відповідно до закону.
- (252) Відповідно до частини першої статті 49 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» Кабінет Міністрів України на основі та на виконання Конституції і законів України, актів Президента України, постанов Верховної Ради України, прийнятих відповідно до Конституції та законів України, видає обов'язкові для виконання акти – постанови і розпорядження.
- (253) На ринку банківських послуг Кабінет Міністрів України⁸², зокрема здійснює функції з управління корпоративними правами держави у державному банку та виконує функції вищого органу управління державного банку. Рішення вищого органу оформлюються актами Кабінету Міністрів України, проекти яких готуються і вносяться на розгляд Кабінету Міністрів України центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної фінансової політики (Мінфіном), і не підлягають погодженню з іншими заінтересованими органами.
- (254) За результатами проведеного дослідження виявлено ряд постанов Уряду, які формують підґрунтя для порушення принципу конкурентного нейтралітету при визначенні банківських установ, які здійснюватимуть обслуговування окремих сегментів ринку банківських послуг.
- (255) Варто відзначити, що окремі постанови Уряду не містять прямого посилання на норми законів, які обумовили формування відповідного обмеження, зокрема:
– постанова Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2014 р. № 505 «Про надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг»;
– постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2018 р. № 1176 «Деякі питання надання житлових субсидій населенню у грошовій формі»;
– постанова Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2011 р. № 1056 «Деякі питання використання коштів у сфері енергоефективності та енергозбереження».
- (256) Разом із цим головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну фінансову та бюджетну політику, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України, є Мінфін⁸³.
- (257) За приписами пункту 4 Положення про Мінфін відповідно до покладених на нього завдань Мінфін, зокрема:
– забезпечує в установленому законодавством порядку участь держави в капіталізації банків, здійснює управління корпоративними правами таких банків та готує плани їх продажу (підпункт 55);
– формує та проводить у межах повноважень, передбачених законом, єдину державну фінансову політику щодо розвитку ринку фінансових послуг, розвитку державних банків, державної іпотечної установи та інших фінансових установ (підпункт 56);

⁸⁰ Стаття 1 Закону України «Про Кабінет Міністрів України».

⁸¹ Стаття 2 Закону України «Про Кабінет Міністрів України».

⁸² Стаття 7 Закону України «Про банки і банківську діяльність».

⁸³ Положення про Міністерство фінансів України, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2014 р. № 375 (далі – Положення про Мінфін).

- затверджує порядок проведення відкритого конкурсу з визначення уповноважених банків, через які здійснюватиметься виплата заробітної плати працівникам бюджетних установ, та проводить зазначений конкурс (підпункт 57);
- проводить відбір банків, що залучаються до реалізації спільних з міжнародними організаціями проектів (пункт 63).

(258) Відповідно до інформації, розміщеної на офіційному вебсайті Мінфіну, одним з пріоритетних напрямів роботи міністерства є реформування державного банківського сектору.

Із цією метою Мінфіном за участі Міжнародного валютного фонду, Світового банку, Міжнародної фінансової корпорації та Європейського банку реконструкції та розвитку було розроблено та запроваджуються «Засади стратегічного реформування державного банківського сектору»⁸⁴.

(259) Засадами стратегічного реформування державного банківського сектору (стратегічні принципи)⁸⁵ (далі – Засади реформування) визначено, що мета держави – зменшити частку ринку державних банків до 25 % до 2025 року шляхом продажу мажоритарних пакетів акцій іноземним та місцевим стратегічним інвесторам, міжнародним фінансовим організаціям, а також за допомогою здійснення первинного розміщення акцій.

(260) Держава вже досягла певного прогресу у сприянні успішного продажу державної частки за кількома напрямками:

- ПАТ АБ «УКРГАЗБАНК». Міжнародна фінансова корпорація Світового банку схвалила надання позики банку, яка буде конвертована в додатковий капітал банку;
- АТ «Ощадбанк». Створюються всі необхідні передумови для забезпечення вступу міжнародних фінансових організацій до капіталу банку до кінця 2020 року. Ці умови включають декілька факторів, таких як позбавлення державної гарантії вкладів банку та приєднання до Фонду (жовтень 2020 року). Очікується, що участь міжнародних фінансових організацій у капіталі АТ «Ощадбанк» призведе до мажоритарної або повної приватизації банку до кінця 2025 року;
- АТ КБ «ПриватБанк». Держава має на меті вийти з капіталу банку;
- АТ «Укрексімбанк». Для вказаного банку держава прагне знайти міnorитарного інвестора на 5-річному горизонті з потенційною приватизацією в довгостроковій перспективі;
- усі банки державного сектору. Держава забезпечить наявність достатнього рівня капіталу для всіх банків державного сектору. Банки державного сектору повинні розробити кодекс етики та підготувати детальні плани щодо виходу держави з капіталу банків відповідно до Зasad реформування та забезпечити подальший контроль їх виконання.

(261) Мінфін повідомив, що в умовах стабілізації банківського сектору готове сприяти забезпеченню можливості банківським установам конкурувати з метою здобуття переваг завдяки власним досягненням на ринку для забезпечення реалізації прав громадян щодо вільного вибору банківської установи⁸⁶.

(262) Отже, Кабінет Міністрів України здійснює вплив на ринок банківських послуг, шляхом прийняття постанов та розпоряджень, які в обов'язковому порядку погоджуються з Мінфіном, який забезпечує формування та реалізує, зокрема, державну фінансову, бюджетну політику. При цьому саме Кабінет Міністрів України є відповідальним за управління об'єктами державної власності.

⁸⁴ <https://mof.gov.ua/uk/banki-derzhavnogo-sektoru>.

⁸⁵ <https://mof.gov.ua/storage/files/SOB%20Strategy.pdf>.

⁸⁶ Лист від 11.06.2020 № 14020-10-13/15809.

6.3. Національний банк України

- (263) Відповідно до абзацу другого статті 1 Закону України «Про Національний банк України» банківське регулювання – це одна із функцій НБУ, яка полягає у створенні системи норм, що регулюють діяльність банків, визначають загальні принципи банківської діяльності, порядок здійснення банківського нагляду, відповідальність за порушення банківського законодавства.
- (264) За приписами статті 2 Закону України «Про Національний банк України» НБУ є центральним банком України, особливим центральним органом державного управління, юридичний статус, завдання, функції, повноваження і принципи організації якого визначаються Конституцією України, цим Законом та іншими законами України⁸⁷.
- (265) Втручання органів державної влади та інших державних органів чи їх посадових та службових осіб, будь-яких юридичних чи фізичних осіб у виконання функцій і повноважень НБУ інакше, як в межах, визначених Конституцією України та цим Законом, не допускається.
- (266) Як випливає з положень статті 55 Закону України «Про Національний банк України» головна мета банківського регулювання і нагляду – безпека та фінансова стабільність банківської системи, захист інтересів вкладників і кредиторів. НБУ здійснює функції банківського регулювання і нагляду на індивідуальній та консолідованій основі за діяльністю банків та банківських груп у межах та порядку, передбачених законодавством України.
- (267) Національний банк здійснює постійний нагляд за дотриманням банками, їх підрозділами, афілійованими та спорідненими особами банків на території України та за кордоном, банківськими групами, представництвами та філіями іноземних банків в Україні, а також іншими юридичними та фізичними особами банківського законодавства, нормативно-правових актів НБУ й економічних нормативів.
- (268) Форми державного регулювання діяльності банків, які здійснює НБУ відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність», наведено на рисунку 6.3.

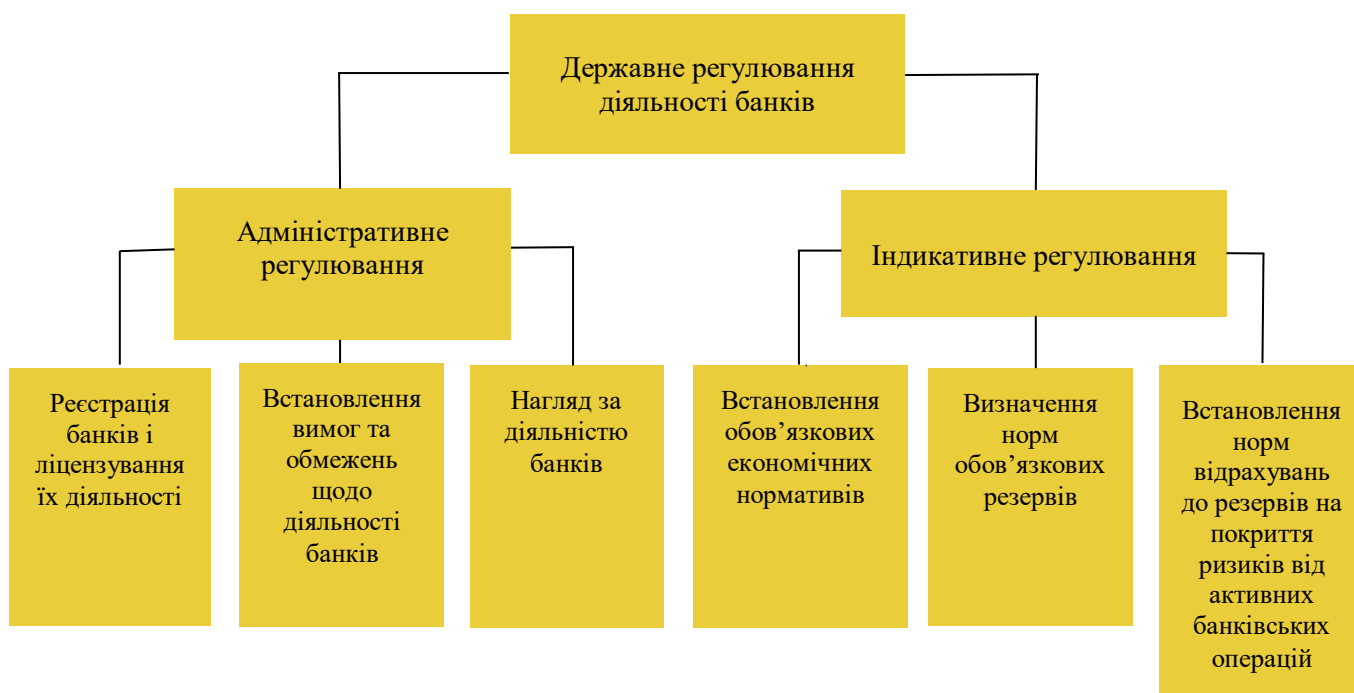

Рис. 6.3. Форми державного регулювання діяльності банків

⁸⁷ За приписами статті 2 Закону України «Про Національний банк України».

- (269) Також, відповідно до законодавства, НБУ відповідно до покладених на нього завдань виконує, зокрема, такі функції:
- виступає кредитором останньої інстанції для банків і організує систему рефінансування;
 - встановлює для банків правила проведення банківських операцій, бухгалтерського обліку і звітності, захисту інформації, коштів та майна;
 - здійснює банківське регулювання та нагляд на індивідуальній та консолідованій основі.
- (270) З метою запобігання виникнення обставин, що загрожують стабільності банківської та/або фінансової системи країни, НБУ має право визначати тимчасові особливості регулювання та нагляду за банками або іншими особами, які можуть бути об'єктом перевірки НБУ, у тому числі особливості підтримання ліквідності банків, застосування економічних нормативів, формування та використання резервів для відшкодування можливих втрат за активними операціями банків, запроваджувати обмеження на їх діяльність, у тому числі обмежувати або забороняти видачу коштів з поточних та вкладних (депозитних) рахунків фізичних та юридичних осіб, а також обмежувати або тимчасово забороняти проведення валютних операцій на території України, зокрема операцій з вивезення, переказування і пересилання за межі України валютних цінностей.
- (271) НБУ повідомив Комітет про те, що підтримує позицію щодо забезпечення конкуренції в банківській системі (у тому числі відповідно до статті 53 Закону України «Про банки і банківську діяльність»), виступає за рівні умови і відсутність преференцій та в межах своїх компетенцій втілює ці підходи в регулюванні. Усі банки на ринку повинні мати однакові умови⁸⁸.
- (272) НБУ повідомив, що за участю НБУ, Мінфіну та Фонду розроблено проєкт Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення корпоративного управління та інших питань регулювання діяльності банків, виведення їх з ринку та механізму задоволення вимог кредиторів банків, яким передбачена норма щодо надання АТ «Ощадбанк» статусу учасника Фонду.
- (273) Крім цього, відповідно до Меморандуму про економічну та фінансову політику від 02.06.2020, укладеного з Міжнародним валютним фондом за кредитною програмою стенд-бай, Україна взяла на себе зобов'язання забезпечити, щоб усі умови входження Європейського банку реконструкції та розвитку до капіталу АТ «Ощадбанк» були виконані до кінця жовтня 2020 року. Виконання цієї вимоги передбачає входження АТ «Ощадбанк» до системи гарантування вкладів.
- (274) НБУ є особливим центральним органом державного управління, діяльність якого спрямована на безпеку та фінансову стабільність банківської системи та захист інтересів вкладників і кредиторів. З метою забезпечення виконання вказаних завдань НБУ здійснює банківське регулювання шляхом встановлення для банків обов'язкових економічних нормативів, а також проводить оцінку стійкості банків.

⁸⁸ Лист НБУ від 20.08.2020 № 20-0006/44515.

6.4. Антимонопольний комітет України

- (275) За приписами статті 1 Закону України «Про Антимонопольний комітет України» Комітет є державним органом із спеціальним статусом, метою діяльності якого є забезпечення державного захисту конкуренції у підприємницькій діяльності.
- (276) Відповідно до частини третьої статті 7 Закону України «Про Антимонопольний комітет України» у сфері формування та реалізації конкурентної політики, сприяння розвитку конкуренції Комітет має повноваження:
- брати участь у розробленні та вносити в установленому порядку Президенту України та Кабінету Міністрів України пропозиції щодо законів та інших нормативно-правових актів, які регулюють питання розвитку конкуренції, конкурентної політики та демонополізації економіки, погоджувати проекти нормативно-правових актів Президента України, Кабінету Міністрів України, центральних органів виконавчої влади, що можуть вплинути на конкуренцію (пункт 3 частини третьої статті 7);
 - вносити пропозиції Президенту України, Кабінету Міністрів України щодо зміни прийнятих ними нормативно-правових актів, які не відповідають законодавству про захист економічної конкуренції або внаслідок неоднозначного розуміння яких створюються перешкоди для розвитку конкуренції (пункт 14 частини третьої статті 7).
- (277) Комітет у період, охоплений дослідженням, звертався до Кабінету Міністрів України з пропозиціями внесення змін до законодавчих та нормативно-правових актів, якими банкам державного сектору надавалися виключні повноваження на обслуговування окремих сегментів ринку банківських послуг, зокрема до:
- 1) Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» у частині забезпечення вибору банків для виплати пенсій військовим пенсіонерам;
 - 2) постанови Кабінету Міністрів України від 5 листопада 2014 р. № 637 «Про здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам» у частині забезпечення конкурентного відбору банків, уповноважених на виплату пенсій, грошової допомоги внутрішньо переміщеним особам, та використання карток (отримання готівкових коштів, проведення безготівкових операцій) через мережу установ та пристроїв банків на території України або за умови об'єктивної необхідності відкриття рахунків в АТ «Ощадбанк» – використання карток через мережу установ та пристроїв банків України;
 - 3) постанови Кабінету Міністрів України від 31 січня 2018 р. № 26 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України» в частині перегляду положень постанов Уряду, якими передбачено порядки відбору банків, уповноважених:
 - на здійснення виплати пенсій, грошової допомоги та заробітної плати працівникам бюджетних установ;
 - для розміщення:
 - тимчасово вільних коштів місцевих бюджетів;
 - тимчасово вільних коштів єдиного казначейського рахунка та коштів валютних рахунків державного бюджету;
 - вищими і професійно-технічними навчальними закладами тимчасово вільних бюджетних коштів, отриманих за надання платних послуг;
 - власних надходжень державних і комунальних вищих навчальних закладів, наукових установ та закладів культури, отриманих як плата за послуги, що надаються ними згідно з основною діяльністю, благодійні внески та гранти, –
 - для забезпечення можливості банківським установам, незалежно від частки держави в статутному капіталі, конкурувати з метою здобуття переваг завдяки власним досягненням на ринку;

4) постанови Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2018 р. № 1176 «Деякі питання надання житлових субсидій населенню у грошовій формі» у частині забезпечення конкурентних умов відбору банків, у яких відкриватимуться:

– рахунки управителів багатоквартирного будинку, об'єднань та виконавців комунальних послуг для перерахування коштів, передбачених Мінсоцполітики у державному бюджеті для виплати пільг та житлових субсидій у грошовій формі;

– поточні рахунки фізичних осіб, які мають право на отримання субсидії, —

за чіткими, прозорими та недискримінаційними критеріями, що забезпечить можливість банкам конкурувати з метою здобуття переваг завдяки власним досягненням на ринку.

З метою забезпечення конкурентного відбору банків для реалізації механізму житлових субсидій із відповідними пропозиціями до проекту постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання надання житлових субсидій населенню у грошовій формі» Комітет звертався до Міністерства соціальної політики України під час його публічного обговорення;

5) постанови Кабінету Міністрів України від 29 серпня 2019 року № 700 «Про реалізацію експериментального проекту у сфері примусового виконання рішень» щодо вжиття відповідних заходів, спрямованих на забезпечення конкурентних умов відбору суб'єктів, уповноважених здійснювати обслуговування рахунків органів державної виконавчої служби, пов'язаних з примусовим виконанням рішень, за чіткими, прозорими та недискримінаційними критеріями, що забезпечить можливість суб'єктам конкурувати з метою здобуття переваг завдяки власним досягненням на ринку.

(278) У ході дослідження Комітетом встановлено, що 22 квітня 2020 року прийнято постанову Кабінету Міністрів України № 292 «Про встановлення розміру плати за подання скарги та затвердження Порядку здійснення плати за подання скарги до органу оскарження через електронну систему закупівель та її повернення суб'єкту оскарження» (далі – Постанова № 292), яка визначає умови здійснення плати за подання скарги до органу оскарження (Антимонопольного комітету України) через електронну систему закупівель та її повернення суб'єкту оскарження або перерахування до державного бюджету.

(279) За приписами Постанови № 292:

– окремий рахунок адміністратора - поточний рахунок, який відкривається адміністратором електронної системи закупівель (далі - адміністратор) **в банку, в якому державі належить 75 відсотків і більше статутного капіталу**, для зберігання коштів, отриманих від суб'єкта оскарження як плата за скаргу, їх перерахування до державного бюджету або повернення суб'єкту оскарження у випадках, передбачених Законом України «Про публічні закупівлі» та цим Порядком;

– адміністратор забезпечує відкриття окремого рахунка **в банку, в якому державі належить 75 відсотків і більше статутного капіталу**, для зарахування плати за скаргу через електронну систему закупівель.

(280) Постанова № 292 на погодження в Комітет у встановленому порядку не надходила.

Положення Постанови № 292 щодо відкриття поточного рахунку для зарахування плати за скаргу через електронну систему закупівель в банку, в якому державі належить 75 відсотків і більше статутного капіталу, може призвести до надання переваг таким банкам, які поставлять їх у привілейоване становище стосовно інших банків конкурентів.

- (281) Слід зазначити, що в період 2017 – 2019 років сума коштів, сплачених за подання скарги до органу оскарження, становила 121,6 млн грн⁸⁹.
- (282) Разом із цим, Комітетом встановлено, що відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 29 липня 2020 року № 744 «Деякі питання реалізації пілотного проекту з монетизації одноразової натуральної допомоги «паунок малюка» (далі – Постанова № 744) АТ КБ «ПриватБанк» визначено учасником пілотного проекту «Монетизація одноразової натуральної допомоги «паунок малюка», який реалізовуватиметься з 01 вересня 2020 року по 31 грудня 2021 року.
- (283) За приписами пункту 1 Порядку та умов реалізації пілотного проекту «Монетизація одноразової натуральної допомоги «паунок малюка» у 2020-2021 роках, затвердженого Постановою № 744 (далі – Порядок), механізм реалізації пілотного проекту «Монетизація одноразової натуральної допомоги «паунок малюка» у 2020 – 2021 роках передбачає перерахування грошової компенсації вартості одноразової натуральної допомоги «паунок малюка» (далі – грошова компенсація) на поточний рахунок із спеціальним режимом використання батьків, у яких народилася дитина, а в разі їх відсутності – патронатних вихователів, прийомних батьків, батьків-вихователів, опікунів новонародженої дитини, відкритий в АТ КБ «ПриватБанк».
- (284) Відповідно до пункту 5 Порядку виплата грошової компенсації проводиться у грошовій безготівковій формі шляхом перерахування коштів на спеціальний рахунок отримувача, відкритий в АТ КБ «ПриватБанк», на підставі укладеного між Мінсоцполітики та уповноваженим банком договору про взаємодію.
- (285) Постанова № 744 на погодження в Комітет у встановленому порядку не надходила. Положення Постанови № 744 щодо відкриття поточного рахунку із спеціальним режимом використання для перерахування грошової компенсації в АТ КБ «ПриватБанк», може призвести до надання переваг вказаному банку, які поставлять його у привілейоване становище по відношенню до інших банків-конкурентів.
- (286) Відповідно до статті 4 Закону України «Про захист економічної конкуренції»:
- органи влади зобов'язані сприяти розвитку конкуренції та не вчиняти будь-яких неправомірних дій, які можуть мати негативний вплив на конкуренцію (частина друга);
- органи державної влади, до компетенції яких належить забезпечення державного регулювання та управління у відповідних галузях економіки, проводять моніторинг ринків цих галузей з метою аналізу та прогнозування їх розвитку (частина третя);
- органи влади зобов'язані сприяти Комітету у здійсненні його повноважень у сфері підтримки й захисту економічної конкуренції, обмеження монополізму та контролю за додержанням законодавства про захист економічної конкуренції (частина п'ята).
- (287) Отже, прийняття законодавчих та нормативно-правових актів, положеннями яких за банками державного сектору закріплюються виключні повноваження на обслуговування окремих сегментів ринку банківських послуг, може призвести до негативних наслідків для конкуренції на ринку банківських послуг через її недопущення, усунення, обмеження чи спотворення.

⁸⁹ Відповідно до інформації, наведеної у Річному звіті Комітету за 2019 рік, розміщеному на вебсайті за адресою: <https://amcu.gov.ua/storage/app/uploads/public/5e7b2b61d/5e7b2b61dcf08200345915.pdf>.

ВИСНОВКИ

- (288) Комітетом проведено дослідження ринку банківських послуг у контексті порушення принципу конкурентного нейтралітету шляхом прийняття законодавчих та нормативно-правових актів, якими банки державного сектору наділяються виключними правами на надання банківських послуг в окремих сегментах ринку банківських послуг.
- (289) Інтенсифікація конкуренції на ринку банківських послуг та усунення адміністративних бар'єрів її розвитку матиме наслідком надання:
- споживачам можливості обирати банківську установу для отримання необхідних банківських послуг за прийнятними для них умовами;
 - банкам стимулу для здійснення заходів із підвищення ефективності власних бізнес-процесів, покращення сервісу, якості надання послуг та можливості конкурувати з метою здобуття переваг завдяки власним досягненням на ринку.

Структура ринку банківських послуг в Україні

- (290) У період, охоплений дослідженням, на ринку банківських послуг діяло понад 70 банків, тобто ринок був потенційно конкурентним.
- (291) З-понад 70 банків 3 банки є державними банками в розумінні статті 7 Закону України «Про банки і банківську діяльність» (тобто статутна частка держави становить 100 відсотків), а саме: АТ «Ощадбанк», АТ «Укресімбанк», АТ КБ «ПриватБанк». ПАТ КБ «УКРГАЗБАНК» є банком, у якому понад 75 відсотків статутного капіталу належать державі.
- (292) Вказані 4 банки формують групу банків державного сектору.
- (293) У 2017 – 2018 роках та протягом 9 місяців 2019 року на ринку банківських послуг частка 4 банків державного сектору становила:
- **60 %** від сукупного обсягу активів банківської системи;
 - **55 %** від сукупного обсягу депозитів, розміщених фізичними особами;
 - понад **40 %** від сукупного обсягу депозитів, розміщених юридичними особами;
 - **40 %** від сукупного обсягу кредитів, виданих фізичним та юридичним особам (кожній категорії осіб окремо).
- (294) Загальний обсяг коштів, зарахованих на рахунки банків державного сектору, які обслуговуються ними у зв'язку з наданням законодавством виключних повноважень у період, охоплений дослідженням, становив **понад 800,00** млрд грн.
- (295) З них найбільші суми коштів становили:
1. Розрахунки:
 - між учасниками ринку електричної енергії – **361,7** млрд грн;
 - *[Містить конфіденційну інформацію суб'єкта господарювання]*;
 - теплопостачальних компаній та теплогенеруючих компаній з постачальником природного газу, на якого покладено спеціальні обов'язки, – **113,47** млрд грн.
 2. Пенсії військовим пенсіонерам – **67,87** млрд грн.
 3. *[Містить конфіденційну інформацію суб'єктів господарювання]*.
- (296) Сума комісійної винагороди, сплачена банкам державного сектору за обслуговування рахунків, відкритих ними в межах виключних повноважень на надання відповідних банківських послуг, у період, охоплений дослідженням, становила **понад 5000,00** тис. грн.

- (297) Банківське законодавство визначає структуру банківської системи, економічні, організаційні і правові засади створення, діяльності, реорганізації та ліквідації банків.
- (298) Різниця між банками, у яких відсутня державна частка, та банками державного сектору полягає у процесі створення останніх, погодженні статуту, призначенні членів правління, що однак не передбачає наділення банків державного сектору виключними повноваженнями на надання банківських послуг в окремих сегментах ринку банківських послуг.

Міжнародний досвід державного впливу на банківський сектор

- (299) Міжнародний досвід свідчить про відсутність державних банків у переважній більшості країн.
- (300) Однак, зокрема, у Болгарії діє Болгарський банк розвитку з метою підтримки малих і середніх підприємств.
- (301) Угорське конкурентне відомство зазначило, що виключні повноваження можуть надаватися з урахуванням принципу інтересів суспільства, які значним чином різняться в різних державах. Такі принципи можуть включати, наприклад, фінансову стабільність, національну оборону й безпеку, промислову політику.
- (302) Крім цього, дослідження державних фінансових інституцій в Європі свідчить, що у випадках, якщо надання відповідної послуги на вільному ринку є неефективним, держава може втрутитися шляхом створення державного банку, що може сприяти розвитку тих сфер, де це економічно обґрунтовано.
- (303) У Сполучених Штатах Америки бюджетні кошти можуть розміщуватися на рахунках приватних фінансових установ, які виступають як депозитарії цих коштів на основі договорів про забезпечення та вимог до заставних операцій. Ці процедури не передбачають регулювання з точки зору конкурентного законодавства та спрямовані на забезпечення безпечного та надійного зберігання коштів.

Адміністративні бар'єри входу на окремі сегменти ринку банківських послуг

- (304) У ході дослідження встановлено, що виключні права банків державного сектору можуть встановлюватися як законодавчими, так і підзаконними актами. При цьому відповідні нормативно-правові акти характеризуються різним рівнем дружності до конкуренції між банками державного сектору.
- (305) Законами України банкам державного сектору було надано виключні права на обслуговування:
 - 1. Поточних рахунків для:
 - 1.1. Виплати пенсій військовим пенсіонерам (частина друга статті 52 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб»).
 - 1.2. Реалізації програм пільгового кредитування внутрішньо переміщених осіб для будівництва або придбання житла (стаття 17 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»).
 - 1.3. Розрахунків учасників ринку електричної енергії (пункт 94 статті 1 Закону України «Про ринок електричної енергії»).
 - 1.4. Розміщення коштів:
 - державних і комунальних вищих навчальних закладів (абзац тринадцятий частини четвертої статті 13 Бюджетного кодексу України; абзац другий частини другої статті 70 Закону України «Про вищу освіту»);
 - державних і комунальних наукових установ (пункт 3 статті 8 Закону України «Про науку і науково-технічну діяльність»);

- бібліотек (абзац п'ятий частини четвертої статті 26 Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу»);
- закладів культури (абзац сьомий частини першої статті 26 Закону України «Про культуру»);
- музеїв (абзац сьомий частини четвертої статті 13 Закону України «Про музеї та музейну справу»).

2. Депозитних рахунків для:

- зарахування коштів, пов'язаних із примусовим виконанням рішень (частина перша статті 44 Закону України «Про виконавче провадження»);
- розміщення тимчасово вільних коштів місцевих бюджетів (абзац другий пункту 8 статті 16 та частина друга статті 78 Бюджетного кодексу України).

3. Розміщення коштів, на які накладено арешт у справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави (пункт 5 частини першої статті 10 та пункт 1 частини першої статті 20 Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів»).

(306) Деякі Закони України містять вимогу щодо необхідності визначення Кабінетом Міністрів України банку (банків), уповноваженого(них) на надання відповідних банківських послуг без встановлення вимог до наявності державної частки в такому банку. Однак у подальшому в постановах Уряду, прийнятих на виконання відповідних законів, статус уповноваженого банку надається виключно банкам державного сектору.

(307) Вказане характерно для визначення банків державного сектору, уповноважених здійснювати обслуговування поточних рахунків, відкритих для:

1. Розрахунків:

- за інвестиційними програмами у сферах теплопостачання, централізованого водопостачання та водовідведення (стаття 26¹ Закону України «Про теплопостачання», постанова Кабінету Міністрів України від 09.10.2013 № 750);
- теплопостачальних та теплогенеруючих компаній з постачальником природного газу, на якого покладено спеціальні обов'язки (стаття 19¹ Закону України «Про теплопостачання», постанова Кабінету Міністрів України від 18.06.2014 № 217);
- споживачів з газопостачальними підприємствами за спожитий природний газ (стаття 11 Закону України «Про ринок природного газу», постанова Кабінету Міністрів України від 30.09.2015 № 792).

2. Виплати грошової компенсації за належні для отримання жилі приміщення відповідним категоріям осіб (стаття 48¹ Житлового кодексу Української РСР, постанови Кабінету Міністрів України від 19.10.2016 № 719, від 28.03.2018 № 214, від 18.04.2018 № 280; від 20.02.2019 № 206).

(308) В окремих випадках виключні повноваження банків державного сектору обслуговувати відповідні сегменти ринку банківських послуг були відсутніми в законодавчих актах і визначались постановами Кабінету Міністрів України.

(309) Так, АТ «Ощадбанк», у результаті прийняття нормативно-правових актів Уряду, набув виключні повноваження на одноосібне обслуговування поточних рахунків для виплати:

- соціальної допомоги внутрішньо переміщеним особам (постанови Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 № 505 та від 05.11.2014 № 637);

– житлових субсидій на оплату житлово-комунальних послуг (постанови Кабінету Міністрів України від 27.12.2018 № 1176 та від 17.04.2019 № 373).

- (310) Крім того, банкам державного сектору надано виключні права на:
- 1) надання фінансових гарантій, які надають право на автоматичне бюджетне відшкодування податку на додану вартість (постанова Кабінету Міністрів України від 29 липня 2015 р. № 538);
 - 2) обслуговування поточних рахунків, відкритих для:
 - розрахунків з відшкодування частини суми кредитів, залучених на придбання матеріалів/обладнання для впровадження енергоефективних заходів (постанова Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2011 р. № 1056);
 - зарахування плати за скаргу через електронну систему закупівель (постанова Кабінету Міністрів України від 22 квітня 2020 р. № 292);
 - перерахування грошової компенсації вартості одноразової натуральної допомоги «паунок малюка» (постанова Кабінету Міністрів України від 29 липня 2020 р. № 744).
 - 3) Обслуговування депозитних рахунків, відкритих для розміщення коштів єдиного казначейського рахунка та котів валютних рахунків державного бюджету (постанова Кабінету Міністрів України від 19 січня 2011 р. № 65).
- (311) Перелік виявлених під час дослідження нормативно-правових актів, якими встановлено адміністративні бар'єри входу на певні сегменти ринку банківських послуг, наведено в додатку до цього звіту.

Переваги, які отримує банк державного сектору при наданні виключних повноважень

- (312) Послуги з відкриття поточних та вкладних (депозитних) рахунків і кредитування надають як банки державного сектору, так і банки, у яких відсутня державна частка, на підставі банківської ліцензії. При цьому умови надання таких банківських послуг можуть суттєво різнитись залежно від домовленостей, досягнутих сторонами при врегулюванні договірних відносин.
- (313) Одночасно в межах виключних повноважень на надання відповідних банківських послуг банки державного сектору надають послуги з відкриття та обслуговування поточних рахунків не тільки на безкоштовній, але й на платній основі (стягується комісійна винагорода). При цьому розмір плати за обслуговування рахунків визначається як нормативно-правовим актом, так і умовами договору між банком та отримувачем послуги.
- (314) *[Містить конфіденційну інформацію суб'єкта господарювання].*
- (315) Банки державного сектору наділені виключними повноваженнями здійснювати обслуговування поточних рахунків із спеціальним режимом використання, який полягає в особливому порядку користування розміщеними на них коштами.
- (316) У ході дослідження встановлено, що окремі сфери господарської діяльності, для яких необхідним є відкриття вказаних вище рахунків, характеризуються значним обігом коштів (наприклад, розрахунки учасників ринку електричної енергії та розрахунки теплопостачальних та теплогенеруючих компаній з постачальником природного газу, на якого покладено спеціальні обов'язки).
- (317) *[Містить конфіденційну інформацію суб'єкта господарювання]*
- (318) Отже, банки державного сектору отримують дохід у вигляді сплаченої комісійної винагороди за обслуговування рахунків, відкритих у межах виключних повноважень надання банківських послуг, що є перевагою щодо банків, у яких відсутня державна частка.

Динаміка зміни конкурентного середовища

- (319) В окремих сегментах ринку банківських послуг ситуація щодо наділення банків державного сектору виключними повноваженнями на їх обслуговування не змінювалася понад 20 років. Зокрема, така ситуація характерна для ринку послуг із виплати пенсій військовим пенсіонерам.
- (320) Динаміка зміни конкурентного середовища в охоплених дослідженням сегментах ринку банківських послуг у період 2017 – 2018 років та 9 місяців 2019 року переважно була відсутня. Тобто, фактично не вживалися заходи з перегляду положень законодавства, охоплених дослідженням, якими банки державного сектору наділені виключними повноваженнями на надання банківських послуг в окремих сегментах ринку банківських послуг. Вказане мало наслідком збереження адміністративних бар'єрів входу на відповідні ринки банкам, у яких відсутня державна частка.
- (321) При цьому в окремих випадках спостерігалась негативні зміни конкурентного середовища, а саме встановлення нових адміністративних бар'єрів у певних сегментах ринку банківських послуг. Так, у період після 2017 року було прийнято ряд інших нормативно-правових актів, якими банкам державного сектору надано виключні права на обслуговування окремих сегментів ринку банківських послуг.
- (322) Так, АТ «Ощадбанк» наділено виключними повноваженнями на обслуговування поточних рахунків для виплати:
- грошової компенсації за належні для отримання жилі приміщення внутрішньо переміщеним особам, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України, та деяким категоріям осіб, які брали участь у Революції Гідності, а також членам їх сімей;
 - житлових субсидій та пільг на оплату житлово-комунальних послуг у грошовій безготівковій формі.
- (323) Банкам державного сектору надано виключні повноваження обслуговувати поточні рахунки для зарахування плати за скаргу через електронну систему закупівель та рахунки із спеціальним режимом використання, відкриті для зарахування грошової компенсації вартості одноразової натуральної допомоги «пакунок малюка».
- (324) До позитивних змін у законодавстві, що стосувалися розширення переліку банків, які можуть надавати відповідні банківські послуги, можна віднести наступне.
- (325) По-перше, сформовано засади для посилення конкурентної боротьби за обслуговування рахунків із спеціальним режимом використання учасників ринку електричної енергії. До 04 грудня 2019 року право на надання відповідних послуг мав виключно державний банк (3 потенційних надавачі послуг), а після цієї дати таке право надано банкам державного сектору (4 потенційних надавачі послуг). На сьогодні уповноваженими банками ринку електричної енергії є АТ «Ощадбанк» та ПАТ КБ «УКРГАЗБАНК».
- (326) По-друге, у результаті внесення змін до законодавства із серпня 2019 року внутрішньо переміщеним особам надано можливість отримувати готівкові кошти і проводити безготівкові операції на території України через мережу установ і пристроїв інших банків, а не лише АТ «Ощадбанк».
- (327) По-третє, із жовтня 2019 року розширено коло уповноважених банків, які забезпечують реалізацію механізму надання житлових субсидій та пільг на оплату житлово-комунальних послуг у грошовій готівковій формі.
- (328) Одночасно окремі органи влади повідомили Комітет про наявність ряду законодавчих ініціатив, спрямованих на зняття адміністративних бар'єрів надання банківських послуг, пов'язаних з обслуговуванням ринку природного газу та виплатою пенсій військовим пенсіонерами.

- (329) Комітетом у період, охоплений дослідженням, у межах повноважень, визначених законодавством про захист економічної конкуренції, з метою попередження недопущення, усунення, обмеження чи спотворення конкуренції вживалися заходи, які полягали в направленні Кабінету Міністрів України пропозицій щодо розгляду питання з перегляду положень відповідних законодавчих та нормативно-правових актів, якими банкам державного сектору надано виключні повноваження на надання банківських послуг в окремих сегментах ринку банківських послуг.
- (330) Це стосувалося, зокрема, розширення переліку банків, уповноважених здійснювати виплату пенсій військовим пенсіонерам, соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам, виплати пільг та житлових субсидій на оплату житлово-комунальних послуг у грошовій формі.

Стимулювання розвитку ефективної конкуренції в усіх сегментах ринку банківських послуг

- (331) У ході дослідження Комітетом не було виявлено підстав, які б формували підґрунтя для надання банкам державного сектору виключних прав на обслуговування окремих сегментів ринку банківських послуг, що має наслідком встановлення адміністративних бар'єрів входу на відповідні сегменти ринку банківських послуг банкам, у яких відсутня державна частка.
- (332) Професійні об'єднання учасників ринку банківських послуг повідомили про готовність банків, у яких відсутня державна частка, здійснювати обслуговування поточних рахунків із спеціальним режимом використання, враховуючи наявність відповідного функціоналу, однак відповідна господарська діяльність не може здійснюватися виключно внаслідок бар'єрів адміністративного характеру (законодавчих обмежень).
- (333) При цьому НБУ як регулятор ринку банківських послуг зауважує, що банки, у тому числі банки державного сектору, мають здійснювати свою діяльність у середовищі належної та добросовісної конкуренції, як це визначено банківським законодавством.
- (334) З огляду на вказане вище, наділення банків державного сектору виключними правами на надання банківських послуг у сегментах ринку банківських послуг, охоплених дослідженням, має наслідком недопущення, усунення, обмеження чи спотворення конкуренції та формує підґрунтя для порушення законодавства про захист економічної конкуренції.
- (335) За результатами дослідження постає питання необхідності:
- формування передумов розвитку конкуренції на ринках банківських послуг шляхом визначення проконкурентних механізмів відбору банків, у тому числі банків, у яких відсутня державна частка;
 - розширення переліку банків для надання тих банківських послуг, які наразі надаються виключно банками державного сектору, на основі критеріїв відбору, які забезпечать можливість банкам, незалежно від форми власності, конкурувати з метою здобуття переваг завдяки власним досягненням на ринку.
- (336) Зазначене можливе лише після:
- оцінки сегментів ринку банківських послуг, в яких банкам державного сектору надано виключні повноваження;
 - встановлення передумов, які сприяли прийняттю рішень про необхідність встановлення таких виключних повноважень;
 - визначення економічної доцільності зміни встановлених умов функціонування окремих сегментів ринку банківських послуг.

- (337) Разом із цим вчинення зазначених вище кроків потребує проведення глибокої оцінки з урахуванням принципу інтересів суспільства, які можуть включати, наприклад, фінансову стабільність, національну оборону й безпеку, промислову політику тощо.

ПРОПОЗИЦІЇ

- (338) Стаття 42 Конституції України встановлює, що держава забезпечує захист конкуренції у підприємницькій діяльності. Не допускається зловживання монопольним становищем на ринку, неправомірне обмеження конкуренції та недобросовісна конкуренція.
- (339) Разом із цим статтею 7 Закону України «Про Антимонопольний комітет України» на Комітет покладено повноваження у сфері формування та реалізації конкурентної політики, сприяння розвитку конкуренції, зокрема вносити пропозиції Кабінету Міністрів України щодо зміни прийнятих ним нормативно-правових актів, які не відповідають законодавству про захист економічної конкуренції або внаслідок неоднозначного розуміння яких створюються перешкоди для розвитку конкуренції.
- (340) Враховуючи викладене, з метою запобігання порушенню принципу конкурентного нейтралітету на ринку банківських послуг у зв'язку з наданням банкам державного сектору виключних повноважень на надання банківських послуг в окремих сегментах ринку банківських послуг, керуючись нормами Закону України «Про Антимонопольний комітет України» та враховуючи норми Закону України «Про Кабінет Міністрів України», Антимонопольний комітет України пропонує Кабінету Міністрів України **надати доручення центральним органам виконавчої влади** зменшити та/або усунути бар'єри для розвитку конкуренції в окремих сегментах ринку банківських послуг шляхом вжиття таких заходів:
1. Формування вичерпного переліку нормативно-правових актів, якими банки державного сектору наділяються виключними правами на надання банківських послуг у сферах, в яких відповідний центральний орган виконавчої влади забезпечує формування та/або реалізацію державної політики,
та
проведення перевірки (аналізу) наявності економічної доцільності та інших підстав збереження за банками державного сектору виключних прав на надання банківських послуг у відповідних сегментах ринку банківських послуг.
Відповідну інформацію надати Кабінету Міністрів України, Антимонопольному комітету України, Національному банку України та Міністерству фінансів України.
 2. Внесення на розгляд Кабінету Міністрів України пропозицій щодо внесення змін та/або скасування нормативно-правових актів та/або прийняття нормативно-правових актів у частині:
 - скасування виключних прав банків державного сектору на надання банківських послуг у тих сегментах ринку банківських послуг, для яких не виявлено істотних ризиків настання негативних наслідків економічного та іншого характеру від розширення кола банків, що матимуть право надавати відповідну послугу, або
 - запровадження конкурентних механізмів отримання банками прав на надання банківських послуг у тих сегментах ринку банківських послуг, для яких виявлено істотні ризики настання негативних наслідків економічного та іншого характеру від відсутності державного регулювання доступу банків до права надання таких послуг, а також встановлення прозорих та проконкурентних механізмів компенсації за надані послуги.

Додаток до звіту Антимонопольного комітету України про результати дослідження ринку банківських послуг у контексті порушення принципу конкурентного нейтралітету шляхом прийняття законодавчих та нормативно-правових актів, якими банки державного сектору наділяються виключними правами на надання банківських послуг в окремих сегментах ринку банківських послуг (пункт 311)

Перелік виявлених під час дослідження нормативно-правових актів, якими встановлено адміністративні бар'єри входу на певні сегменти ринку банківських послуг

1. Закони України:

- Бюджетний кодекс України (абзац тринадцятий частини четвертої статті 13; абзац другий частини восьмої статті 16; частина друга статті 78);
- Закон України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» (частина друга статті 52);
- Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» (стаття 17);
- Закон України «Про ринок електричної енергії» (пункт 94 частини першої статті 1);
- Закон України «Про вищу освіту» (абзац другий частини другої статті 70);
- Закон України «Про науку і науково-технічну діяльність» (пункт 3 статті 8);
- Закон України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» (абзац п'ятий частини четвертої статті 26);
- Закон України «Про культуру» (абзац сьомий частини першої статті 26);
- Закону України «Про музеї та музейну справу» (абзац сьомий частини четвертої статті 13);
- Закон України «Про виконавче провадження» (частина перша статті 44);
- Закон України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» (пункт 5 частини першої статті 10 та пункт 1 частини першої статті 20).

2. Постанови Кабінету Міністрів України:

- від 17 жовтня 2011 р. № 1056 «Деякі питання використання коштів у сфері енергоефективності та енергозбереження» (абзац перший підпункту 4 пункту 5 Порядку);
- від 19 січня 2011 р. № 65 «Про затвердження порядків розміщення тимчасово вільних коштів єдиного казначейського рахунка та коштів валютних рахунків державного бюджету» (пункт 2 Порядку);
- від 9 жовтня 2013 р. № 750 «Про затвердження порядків зарахування коштів на поточні рахунки із спеціальним режимом використання для проведення розрахунків за інвестиційними програмами, використання зазначених коштів і здійснення контролю за їх витрачанням у сферах теплопостачання, централізованого водопостачання та водовідведення» (пункт 2);
- від 18 червня 2014 р. № 217 «Про затвердження Порядку розподілу коштів, що надходять на поточні рахунки із спеціальним режимом використання для проведення розрахунків з постачальником природного газу, на якого покладено спеціальні обов'язки» (пункт 2);
- від 30 вересня 2015 р. № 792 «Про забезпечення проведення розрахунків за спожитий природний газ» (пункт 2);
- від 1 жовтня 2014 р. № 505 «Про надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг» (пункт 3¹);
- від 5 листопада 2014 р. № 637 «Про здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам» (абзац другий пункту 1);

Продовження додатку до звіту
Антимонопольного комітету України
про результати дослідження ринку банківських послуг
у контексті порушення принципу конкурентного нейтралітету
шляхом прийняття законодавчих та нормативно-правових актів,
якими банки державного сектору наділяються виключними
правами на надання банківських послуг в окремих
сегментах ринку банківських послуг
(пункт 311)

- від 19 жовтня 2016 р. № 719 «Питання забезпечення житлом деяких категорій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України, а також членів їх сімей» (пункт 26 Порядку);
- від 28 березня 2018 р. № 214 «Питання забезпечення житлом деяких категорій осіб, які брали участь у бойових діях на території інших держав, а також членів їх сімей» (пункт 26 Порядку);
- від 18 квітня 2018 р. № 280 «Питання забезпечення житлом внутрішньо переміщених осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України» (пункт 22 Порядку);
- від 27 грудня 2018 р. № 1176 «Деякі питання надання житлових субсидій населенню у грошовій формі» (пункт 2);
- від 17.04.2019 № 373 «Деякі питання надання житлових субсидій та пільг на оплату житлово-комунальних послуг, придбання твердого палива і скрапленого газу у грошовій формі» (пункт 3);
- від 20 лютого 2019 р. № 206 «Питання забезпечення житлом деяких категорій осіб, які брали участь в Революції Гідності, а також членів їх сімей» (пункт 26 Порядку);
- від 29 липня 2015 р. № 538 «Про затвердження переліку банків, отримання фінансової гарантії яких надає право на автоматичне бюджетне відшкодування податку на додану вартість платникам такого податку» (додаток до постанови);
- від 22 квітня 2020 р. № 292 «Про встановлення розміру плати за подання скарги та затвердження Порядку здійснення плати за подання скарги до органу оскарження через електронну систему закупівель та її повернення суб'єкту оскарження» (абзац третій пункту 2 та пункт 3 Порядку);
- від 29 липня 2020 р. № 744 «Деякі питання реалізації пілотного проекту з монетизації одноразової натуральної допомоги «пакунок малюка» (пункт 1).

Зазначений перелік не є вичерпним і містить інформацію лише про нормативно-правові акти, які були проаналізовані під час дослідження.
